

Паэзія і проза

Людміла Кебіч. І ўсё гэтым сказана... Вершы	3
Валянціна Кадзетава. Адлюстраванне мора. Аповесць-эсэ	6
Надзея Момлік. Снег на далоні. Вершы	34
Уладзімір Васько. Тры апавяданні	37
Васіль Казачок. Ты вечна будзеш. Вершы	48
Язэп Крупа. Па грыбы. Апавяданне	50
Алена Мацвіенка. Ля каранёў. Вершы	58
Таццяна Каленік. Эсэ-апаведы	61

Навуковыя публікацыі

Анатоль Трафімчык. «Даніна часу» ў паэзіі Віктара Гардзея як нестандартны для свайго сацыяльнага кантэксту феномен	73
Яўгенія Касіловіч. Біблейскія вобразы і матывы ў «Слове на Антыпасху» Свяціцеля Кірылы Тураўскага	83

Сядрына

Галіна Загурская. Далёкая і блізкая Шорыя	91
Алесь Карлюкевіч. Любоў Арбачакава — перакладчыца санетаў Янкі Купалы на шорскую мову	95

Юбілей

Алесь Марціновіч. Пабрацім Млечнага Шляху. Да 60-годдзя Алеся Бадака	99
--	----

Намяць

Барыс Крэпак. Час і прастора Георгія Паплаўскага	115
---	-----

Лёсы

Галіна Часлаўская. «Хачу бачыць цябе ў сне і не магу». Штрыхі да біяграфіі Сымона Баранавых	122
---	-----

Суразмоўцы

Навум Гальпяровіч: «Мая задача — раскрыць душу беларуса»	131
---	-----

Рэдактарскія заняткі

Пятро Жаўняровіч. Выказваць думку праз дакладнае слова	135
---	-----

Кнігарня

Мікола Раўнапольскі. Пошук рацыянальнай бязмежнасці	137
Анастасія Рыцько. Дар пісьменніцкі і Божы	140

Людміла Кебіч

*І ўсё гэтым
сказана...*

Вершы

Кебіч (Вайтулевіч) Людміла Антонаўна нарадзілася 17 ліпеня 1951 года ў г. п. Краснасельскі Ваўкавыскага раёна. Старшыня Гродзенскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі. Лаўрэат прэміі імя А. І. Дубко Гродзенскага аблвыканкама «За творчыя дасягненні ў галіне культуры і мастацтва» ў намінацыі «Пісьменнік года» (2002). Пераможца рэспубліканскага літаратурнага конкурсу «Лепшы твор года» ў намінацыі «Песенны жанр» за цыкл песень «Словы прызнання» (2010). Пераможца III абласнога літаратурнага конкурсу рукапісаў імя Цёткі (А. Пашкевіч) у 2020 годзе. Уладальнік дыплама і тытула «Чалавек года Гродзеншчыны» (2013). Узнагароджана медалём Францыска Скарыны (2014). Аўтар 19 кніг паэзіі і прозы для дзяцей і дарослых, двух зборнікаў песень.

Падае снег

Падае снег, падае снег!
Твар задзіраю ўгору...
На зычны смех, на нечы грэх,
На сумных думак мора.

Светла вакол, белы Анёл
Крылы раскрыў над светам
І затуліў, і захіліў
Ад забыцця планету.

Памяць душы разварушыў,
Праўдаю каб аздобіць.
Бо без душы мы — галышы.
Памяць людзьмі нас робіць.

Памяць баліць, памяць шчыміць,
Спаць не дае начамі,
Ды дазваляе па-людску жыць,
Светла глядзець вачамі

На белы снег, на снежны мех,
Што развязаўся сёння,
І на жыццё, як адкрыццё
Роднага Прынямоння.

Я — беларуска

Я — беларуска. Усё гэтым сказана.
Любай краіне я ўсім абавязана.
Над галавою — блакітнае неба,
А пад нагамі — трывалая глеба.

Я — беларуска ва ўсіх пакаленнях,
Ні перад кім не ўпаду на калені,
Толькі ў царкве, перад Богам адзіным,
Каб памаліцца за росквіт Радзімы.

Я — беларуска, і тым ганаруся,
Роднае мовы я век не зракуся,
І не патрэбна мне іншая доля,
Родным, сваім бы нацешыцца ўволю.

Любы мой край, я цябе не пакіну,
Тут прычакаю калісьці спачыну,
Тут каранямі я з прордкамі звязана.
Я — беларуска. І ўсё гэтым сказана.

Скразнякі

Скразнякі пранізали душу,
Халадамі ахуталі плечы.
Скразнякі — у сабе іх нашу,
І нявечу сябе, і калечу.

Скразнякі працялі навывёт.
Зноў расплецены думкі, бы косы!
Скразнякі — я гатова на ўзлёт
Над сабою, няспраўджаным лёсам...

Над усім, што люблю, чым живу
І на сэрцы параненым грэю.

Скразнякі — кружыць вір галаву,
І, пранятая імі, дурэю.

Скразнякі — небяспечны кураж,
І, на жаль, ратаўнічы мой вектар.
Скразнякі — вось і ты ўжо міраж
У дрыготкім жыццёвым паветры.

Скразнякі, адпусціце, прашу,
Хоць у гэты валошкавы вечар.
Скразнякі пранізали душу —
Не прыняць, не прагнаць,
не адпрэчыць.

Валянціна Кадзетава

Адлюстраванне мора

Аповесць-эсэ

Кадзетава-Арэстава Валянціна Мікалаеўна нарадзілася 17 красавіка 1951 года ў вёсцы Мікалаеўка Добрушскага раёна. Скончыла Мінскі педагагічны інстытут імя А. М. Горкага. Аўтар шматлікіх публікацый у перыядычным друку і пяці кніг прозы.

Покліч памяці

Адзін з самых вялікіх і загадкавых дарункаў чалавеку ад прыроды — памяць. Нельга нават уявіць сабе нашага жыцця без памяці пра мінулае. Ды і ці жыццё б гэта было? Ці можна было б назваць чалавекам аморфную істоту, якая без мэты і сэнсу вандравала б па свеце?

Што такое памяць у часе і прасторы? Як яна арганізавана і дзе канкрэтна знаходзіцца? Сэння пэўнага адказу на гэтыя пытанні няма. Ёсць толькі гіпотэзы ды здагадкі. Нездарма імя багіні памяці Мнемазіны эліны часта спалучалі са словам «таямнічая». Менавіта з тых далёкіх часоў прыйшла да нас назва майстэрства запамінання — мнематэхніка.

Гэтую здольнасць багіня памяці пакінула нам у спадчыну, якой мы карыстаемся і сёння. Мнемазіна, дачка Зямлі і Неба, маці дзевяці муз, багін мастацтва, у грэчаскай міфалогіі была асабліва паважанай і любімай. Яна валодала не толькі здольнасцю здабываць з мінулага даўно забытыя падзеі, але і ўменнем прадбачыць будучае.

Аднойчы трапіўся мне вельмі цікавы матэрыял пра адзін са старажытнагрэчаскіх рытуалаў, які звязвалі з Мнемазінай. Праводзілі рытуал служкі храмаў. Калі чалавек звяртаўся да іх з просьбаю знайсці правільнае рашэнне ў няпростай сітуацыі, яго акнулі ў крыніцу, якая знаходзілася побач з тронам Мнемазіны, і вада змывала з ягонай памяці ўсё лішняе, неістотнае, пакідаючы тое, што не толькі мела важнае значэнне ў дадзены момант, але і абяцала магчымасць дапамогі ў далейшым жыцці.

Неяк мы з маці гарталі сямейны альбом. Зірнуўшы на фотаздымак свайго малодшага брата, я сказала:

— А ці гаварыла я табе, што памятаю, як Вася наш нарадзіўся.

— Ну, дачка мая, ты і выдумшчыца! — засмяялася маці. — Ніяк ты гэтага памятаць не можаш, бо зусім яшчэ малая была!

А я, нібыта тое ўчора было, і дасюль бачу: з расчыненых насцеж дзвярэй у хату ўрываецца воблака марознага паветра, а ў воблаку тым — баба Гарпіна. На галаве і плячах яе «абкрываха» — вялікая, як посцілка, хустка ў буйную карычнева-зялёную клетку.

І вось ужо мой навароджаны брат на руках у бабы Гарпіны. У яго малюсенькі чырвоны тварык і шырока разяўлены крыкам рот.

Калі я падрабязна распавяла ўсё маці, яна доўга здзіўлялася, бо так і было насамрэч: і марозны дзень (першага сакавіка 1953 года), і павітуха баба Гарпіна ў «абкрывасе» ў буйную карычнева-зялёную клетку...

Нядаўна я ў думках вярнулася ў той далёкі сакавіцкі дзень і пачала шукаць навуковыя звесткі пра час, з якога чалавек можа памятаць сябе. Дык вось, пераважная большасць вучоных сцвярджае: як правіла, чалавек памятае часткі падзей, пачынаючы прыблізна з трох з паловаю гадоў. Мне на час нараджэння брата не хапала амаль двух месяцаў да двух гадоў.

Можа, гэта Мнемзіна, пра сустрэчу з якой з жаданнем даведацца пра сваё будучае я калісьці марыла, зберагла, не адправіла ў Лету гэты невялічкі фрагмент маёй памяці? А пакінула для таго, каб я мела падставу не пагадзіцца са сцвярджэннямі «большасці вучоных»?

Так, я з поўнай адказнасцю магу казаць, што некаторыя людзі памятаюць сябе нашмат раней за тры з паловаю гады. У маім выпадку гэта быў узрост у адзін год і дзесяць месяцаў.

Вядома, узнікалі і яшчэ ўспаміны зусім ранняга дзяцінства, але былі яны хістка, няпэўныя, нібы размытыя вадой, непадуладныя слоўнаму выяўленню.

У маленстве, па словах маці, у мяне ўсё ладзілася неяк «не паводле стандарту»: «Вось нясу цябе, немаўля, на руках, а ты свішчаш, бы той салавей. Людзі дзівуюцца: “Няўжо гэта твая дзеўка так свішча?”»

Відаць, у хуткім часе я страціла гэтае ўменне, бо колькі памятаю сябе, свістаць не ўмела. І цяпер, на жаль, не ўмею, а то іншым разам пазабаўляла б унукаў.

«І пайшла ты ў восем месяцаў, — расказвала маці. — Мы з бацькам тваім ажно спужаліся: дзе ж такое бачана?»

У пяць гадоў я навучылася чытаць, а ў шэсць закахалася ў суседскага хлопца Шуру і нават склала для яго першы ў сваім жыцці верш. Шура кахання майго зразумець не захацеў і нават паабяцаў павыдзіраць мне «белыя патлы».

Ну а далей, нібы ў калейдаскопе, замільгацелі светлыя і радасныя малюнкi пазнейшай пары: сажалка з залацістымі апалонікамі, квяцісты луг за нашай хатаю, духмяны, з сунічнымі палянамі, бор за ваколіцай; цукеркі ў пярэстых абгортках, якія ў кожную бацькаву паездку перадаваў нам з братам «лясны зайчык».

Але было і іншае, страшнаватае ў сваёй незразумеласці: высокі стары ў круглых акуларах, з доўгай сівой барадою і ружовымі шчокамі — дзед Маўрыч, ля чыйго самага вялікага на той час у нашай вёсцы цаглянага дома мы вельмі баяліся хадзіць, бо ў старога «было гумавае горла» і ён «забіраў дзяцей у мяшок»; злосны калгасны брыгадзёр, які аднойчы не толькі заліў вадой агонь у печы, дзе маці смажыла для нас на сняданак дранікі, але і палаеў «нядбаліцу», якая «чорт ведае чым займаецца, замест таго каб бегчы на працу».

Страшнейшымі за Маўрыча і калгаснага брыгадзіра бачыліся хіба толькі браты-турэмшчыкі Пезічы ды яшчэ вядзьмарка Беразянка. Пезічы жылі ў трухлявай хаціне, на руках і грудзінах у іх сінелі татуіроўкі. Браты нідзе не працавалі, кралі суседскіх курэй, пілі самагонку, гучна спявалі турэмныя песні, а па вечарах, калі ля нечага двара ладзіліся танцы, прыходзілі туды, хапалі дзяўчат у абдымкі і прапаноўвалі сябе ў кавалеры.

У вядзьмаркі Беразянкі быў непрыемны пісклявы голас і заўсёдная ліслівая ўсмешка на малым, з кулачок, твары. Людзі казалі, што вядзьмарка псуе кароў

і ўносіць разлад у сем'і. Не ведаю, як наконт кароў, а вось разладжваць сем'і яна сапраўды ўмела. Прынамсі, уласнаму сыну Івану яна рабіла гэта двойчы.

З першай жонкай Вераю Іван нажыў дзвюх дачок. Беразянка ўвесь час лезла ў сям'ю сына, наладкоўвала яго супраць Веры і радавалася, калі той біў жонку. Пасля чарговага «бойла» Вера пакінула Івана і з'ехала з дзецямі на Украіну, у горад Крывы Рог, дзе жыла яе малодшая сястра Надзея. У хуткім часе туды паехаў і Іван. Жыццё ў Івана і Веры быццам пайшло належным чынам. Беразянка вырашыла наведацца да іх у госці. Пагасцявала некалькі дзён, прыехала дадому, а неўзабаве з'явіўся ў вёсцы і Іван. Вера вымушана была выгнаць яго, бо пасля матчынага гасцявання мужчыну нібы з ланцуга спусцілі: ён стаў напівацца да бяспамяцтва і зноў пачаў распускаць рукі.

Іван у Крывы Рог больш не паехаў, а ўзяў шлюб з жанчынай з суседняй Грушаўкі. Жанчына звалася Дуняю, была не павясковаму далікатная, ладная постацю і гожая з твару. Беразянцы не спадабалася і новая нявестка, і яна пачала весці супраць Дуні такую жорсткую вайну, што неўзабаве жанчына збегла ў сваю Грушаўку. Але Іван кінуўся ўслед і прывёз Дуню назад.

Ладу ў сям'і па-ранейшаму не атрымлівалася, таму Іван раздзяліў хату на дзве палавіны і збоку зрабіў асобны ўваход. Трэба сказаць, што такая вось хата была адна на ўсю вёску. Такім чынам Іван з Дуняю сталі жыць сваёй невялічкай сям'ёю. Але Беразянка не супакойвалася, яна, як сведчылі суседзі, «рабіла розныя чары». Дуня хварэла і ніяк не магла зацяжараць. Хварэў і Іван.

Памерлі Іван з Дуняю з розніцай у адзін дзень: сёння Дуня, а назаўтра Іван...

Беразянка ж сыходзіла з жыцця вельмі цяжка: яна страшэнна пакутавала, прасіла смерці, але сканаць ніяк не магла. Дасведчаныя людзі казалі, што вядзьмарка, відаць, не паспела нікому перадаць свае чорныя веды, таму душа не можа пакінуць яе грэшнае цела. А каб выслабаныць душу, трэба ўзрываць дошкі на столі. Дошкі ўзарвалі, і Беразянка адразу ж памерла.

Верыць ці не верыць у існаванне вядзьмарак — асабісты выбар кожнага з нас. Навукова наяўнасць звышнатуральных здольнасцей у людзей не даказана, бо іх нельга праверыць, памацаць і стварыць нейкія стандарты. З гэтай прычыны адны да сёння лічаць вядзьмарак выдумкамі і перажыткамі Сярэднявечча, іншыя ж усур'ёз вераць у іхняе існаванне і адчуваюць поўны пашаны страх перад імі.

Вось толькі чаму пры такіх неаднолькавых адносінах ва ўсе часы дапамагаю вядзьмарак і чарадзеяў чамусьці не грэбавалі ні простыя людзі, ні вядомыя палітычныя дзеячы? Вось вам і яшчэ адно пытанне, на якое няма адказу. Асабіста я паверыла, што Беразянка насамрэч «ведае», пасля таго, як мы з маці заспелі яе ў нашым двары. Яна хадзіла вакол паграбішча, нешта мармытала і рассыпала вакол ці то нейкае зерне, ці то пацяруху. Маці схавала граблі і пачала лупцаваць «сейбітку». Тая заверашчала і з неймавернай для старой жанчыны хуткасцю кінулася наўцёкі. Мне нават падалося, што яна паляцела.

Згаслая іскрынка таленту

Я часта думаю: як і чаму памяць абірае тое ці іншае наша ўражанне і захоўвае яго назаўжды? Вось, бывае, зачэпіцца вока за нейкую дробязь, а яна ўскаламуціць душу і непрыкметна завядзе цябе ў зусім іншы свет, далёкі-далёкі ад паўсядзённых рэалій.

Гэты даволі тоўсты канверт я знайшла на самым дне скрынкі са старымі часопісамі, якія вырашыла занесці ў школу, каб такім чынам падтрымаць свой клас у вельмі карыснай акцыі — зборы макулатуры. Але варта мне было зазірнуць у канверт, як не толькі збор макулатуры, але і ўсе мае планы на той дзень былі адрынуты.

«Дзень добры, Валя!

Надзея Момлік

*Снег
на далоні*

Вершы

Момлік Надзея Іванаўна нарадзілася 5 мая 1950 года ў вёсцы Заверша Кобрынскага раёна. Пасля заканчэння Рынкаўскай сярэдняй школы вучылася ў Брэсцкім педагагічным інстытуце на спецыяльнасці «педагагіка і методыка пачатковага навучання». Працавала ў Дзівінскай сярэдняй школе Кобрынскага раёна настаўнікам пачатковых класаў, намеснікам дырэктара. Аўтар дзевятнаццаці кніг, сярод якіх дзесяць кніжак для дзяцей.

* * *

Снег на далоні імгненна
Зменіцца кропляй вады.
Гэтак, з імклівым цячэннем,
Знікнем і мы ў некуды.

* * *

Трымала восень доўга парасон
Над лавачкай у скверы, над тугою.
А ў ранні вусцішны бялюткі сон
Віхурай закружыўся маладою.

Палёт маўклівы белых матылёў —
Нешматгалосае душы маўчанне
Пасля імглы жыццёвай і віроў,
Няпрошанай тугі расчаравання.

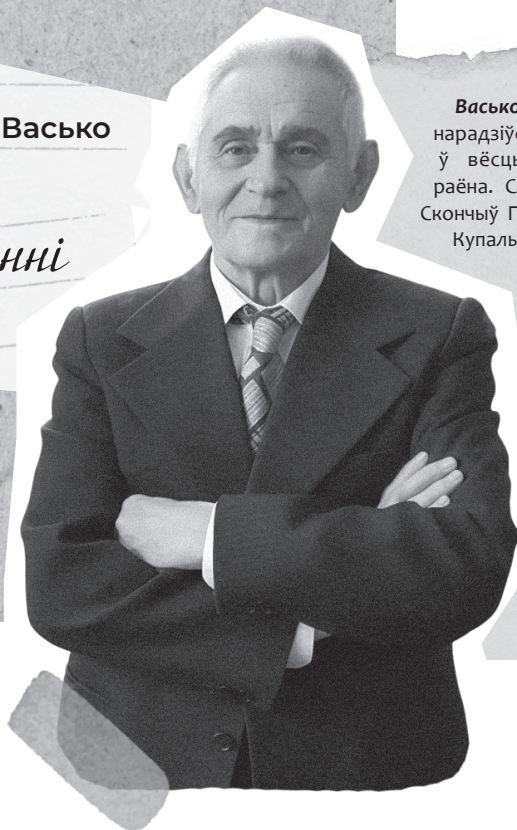
Ці знойдзецца ў чысцюткай белізне
Даверлівай душы заспакаенне?
Злятае на далонь бязважка мне
Шчымлівае кароткае імгненне.

Першы снег

Першы снег як першае спатканне
З марай далікатнай на сустрэчу.
Цэлы дзень правёў ён у чаканні,
Каб зачараваць стамлёны вечар.

Уладзімір Васько

*Тры
анавяданні*

Васько Уладзімір Гаўрылавіч нарадзіўся 2 студзеня 1937 года ў вёсцы Ліпічанка Шчучынскага раёна. Служыў у войску на Поўначы. Скончыў Гродзенскі педінстытут імя Янкі Купалы. Працаваў у рэдакцыях раённых газет Шчучына, Дзятлава і Ліды. Жыве ў Лідзе. Аўтар кніг «Прасветленасць» (1981), «На схілах берагоў» (1997), «Кругаварот жыцця» (2011), «Лясная рапсодыя» (2013), «Зігзагі лёсу» (2017), «Энергія душы» (2018), «На перавалах часу» (2021), «Неабдымнае» (2023).

Новыя суседзі

Па суседстве з дачаю Васіля Макуцы была дача дзевяностагадовай жанчыны Анісімаўны, якая пачувала сябе не вельмі добра: то ў яе вывальвалася матыка з рук, то замест пустазеля выдзёўбвала з глебы калівы агуркоў, цяжка было насіць у вядры ваду і паліваць расліны, — і яна расакрэцілася перад Макуцам, які корпаўся каля плота:

— Думаю прадаць дачу. Адчуваю сябе блага. Не магу працаваць. Мож, ведаеш якога пакупніка?

— Тут вясною адзін распытваў, у каго можна купіць дачу. Але дзе яго цяпер знайсці? Ні адраса, ні тэлефона не пакінуў. А ты дай абвестку ў раённую газету. Адклікнуцца... Увогуле навошта прадаваць цяпер, у чэрвені? Сабрала б ураджай — тады ...

— Няхай купляе разам з ураджаем, бо я ўжо, мусіць, яго не дачакаюся...

Анісімаўна дала абвестку ў раёнку — і літаральна праз дзень пасля публікацыі на дачу завітала маладая пара.

— Колькі просіш, гаспадыня? — спытаў паўнаваты мужчына.

— Шэсць тысяч долараў.

— Дарагавата...

— Танней не знойдзеце. Вы паглядзіце: цагляны домік, прыбудоўка, сельгасінвентар, водаправод. Ураджай з участка таксама дастанецца вам.

Прыезджыя абмяняліся позіркамі. Яны, мусіць, сцямілі, што кошт дачы парайнальна невялікі. Да таго ж блізка да горада, побач лес. Пакупнікі паважна пахадзілі па ўчастку, аглядаючы пасевы і пасадкі.

— Трошкі падзапусцілі градкі, — з іранічнай ухмылкай прамовіла жанчына.

— Няма сілы працаваць. Пазаўчора споўнілася дзевяноста гадоў. Старая. Самі давядзіце ўсё да ладу.

— Сённа прывозіць грошы ці заўтра? — спытаў мужчына.

— Пажадана сённа.

— Ну тады мы з'ездзім у горад і прывязём плату.

Яны селі ў легкавушку і скіраваліся дадому.

Праз паўтары гадзіны зноў вярнуліся. Жанчына дастала з сумачкі жмут долараў і перадала Анісімаўне:

— Пералічыце.

— Я думаю, што вы мяне падманваць не станеце. Пералічу дома. А не падробленыя?

— Можаце праверыць у банку.

— Ну добра. Вось вам ключы ад доміка, веснічкаў і прыбудоўкі. Цяпер вы тут паўнапрапаўныя гаспадары.

— На ўсякі выпадак, давайце адмяняемся адрасамі, — прапанаваў мужчына.

Анісімаўна прадыктавала свае каардынаты, а ён — свае. Новы гаспадар дадаў:

— Мяне зваць Іван, прозвішча Цюпісь, яе — Груня Цюпісь.

Анісімаўна ўсміхнулася з такога прозвішча, больш падобнага на мянушку, але прамаўчала.

— Можа, вас падкінуць да горада? — спытаў Цюпісь.

— Ваша воля.

— Тады пайшлі да машыны.

Давезлі Цюпісі Анісімаўну да самага пад'езда яе дома. А гэта было ў пятніцу на зыходзе дня. У суботу новыя гаспадары прыехалі раніцай, параздзяваліся да шортаў, пабралі ў рукі матыкі і пачалі вынішчаць пустазелле. Ад свайго доміка Макуца ўбачыў, што ў Цюпіся пафарбаваныя ў чырвона-сіні колер ногі ад ступняў да шортаў, розныя малюнкi праглядаліся на грудзях, плячах, шыі і нават на выбрытай галаве. Груня трошкі адставала ад яго ў гэтых адносінах, але і ў яе ногі ніжэй і вышэй ад каленяў таксама былі ў нейкіх крывых пісягах, кветках, лісцях, а на шыі з аднаго боку віднеўся компас, з другога — гадзіннік, які паказваў палавіну на дванаццатую.

Макуца адразу не лез у размову, корпаўся на сваім участку, зрэдзь пазіраў на новых суседзяў і маўчаў. У праполці градкі буракоў, аднак, неўзабаве прыблізіўся да агульнага плота — драцяной сеткі, задраў галаву і выпрастаўся. Непадалёку быў Цюпісь.

— Ну што, стары, — пачаў той, — якія разлікі на ўраджай?

— Я думаю, што ён павінен быць добры.

— А у нас?

— У вас, магчыма, будзе трошкі горшы. Анісімаўна не надта дбайна даглядала свае пасевы.

— Нічога. У наступным годзе падцягнемся.

— А што гэта ў цябе на нагах? — не вытрымаў Макуца. — Калготкі ці ў бочку з фарбай уваліўся?

— Эх, стары, нічога ты не разумееш, адстаў ад жыцця... Гэта татуіроўка. Цяпер мода пайшла на яе.

— Я гляджу, што ў горадзе ўсе размаляваныя... У нас так: як пойдзе на што мода — цяжка яе супыніць. На сабак таксама, мусіць, пайшла мода. У нашым пад'ездзе іх аж пяць. Цяжка з імі на лесвіцы размінуцца...

Цюпісь хацеў нешта запырэчыць, але адгукнулася Груня:

— Хопіць балбатаць. Ідзі праполваць градку агуркоў.

Цюпісь падпарадкаваўся, а Макуца пайшоў у свой домік.

Пакуль яны, Цюпісі, працавалі поруч, моцных выкрыкаў не было чуваць. От, пра нешта, смеючыся, размаўлялі, а пра што — не ўдавалася і разабраць. А цяпер завіхаліся на некаторым аддаленні адно ад другога, і прыйшлося значна павышаць галасы:

— Груня!

— Гаў!

— Я выдзеўбаў жабу з зямлі. Што з ёю рабіць?

— Перакінь цераз плот гэтаму старому.

Цюпісь узяў жабу ў жменю і шпурнуў у агарод Макуцу. Сусед жа гэтага не бачыў: быў у доміку. Куды тая жаба падзелася, ён таксама не заўважыў.

Цяпер дайшла чарга да Груні:

— Цюпісь!

— Гаў!

— Палі памідоры.

— А не рана яшчэ?

— Чорт іх не возьме. Палівай!

Цюпісь узяў ядро і металічны кубак з прыпаянай ручкай, набраў з бочкі падагрэтай на сонцы вады, павярнуўся:

— Груня!

— Гаў!

— Па колькі кубкаў вады ліць пад каліва?

— Па два!

Макуца выйшаў са свайго доміка і пачуў:

— Цюпісь!

— Гаў!

— Можна, не па два кубкі лі, а па тры. Лепш расці будуць.

Чаму Груня называла свайго мужа Цюпісем, а не Іванам, да сёння ніхто не ведае. Магчыма, ёй больш падабалася яго прозвішча, чым імя...

Макуца таксама пачаў паліваць памідоры. А гаўканне за плотам не сціхала. Наадварот, на зыходзе дня яно яшчэ больш нарасталала.

Мінуў тыдзень, два, тры — нічога не мянялася. На чацвёртым тыдні Цюпісь прыцягнуў аднекуль рыжага сабаку, адчапіў павадок і пусціў, вольнага, бегаць па ўчастку. Чамусьці той аблюбаваў месца каля драцяной сеткі, за якой корпаўся Макуца. І ўсё круціўся тут і бясконца гаўкаў на суседа. Цяпер новыя гаспадары гаўкалі ўжо не ў два, а ў тры галасы — і гэта моцна біла па нервах Макуцы.

Аднойчы ён выцягнуў з прыбудовкі веласіпед, узяў вудачку, перакінуў нагу цераз сядло са словамі «гарыце вы гарам со сваім гаўканнем» паехаў на Дубровенскае возера.

Тут быў зусім іншы свет. Паблізу берага плавала сям'я лебедзяў. Убачыўшы чалавека і пабаяўшыся, каб ён чаго дрэннага не натварыў, маці з лебедзянятамі адплылі далей, а бацька-лебедзь застаўся на месцы і пагрозліва паглядаў на Макуцу. І толькі калі Макуца пачаў пляскаць паплаўком па вадзе, ён таксама адплыў да сям'і. Дробныя хвалі, пабліскваючы на сонцы, гойдалі малых на сваіх грабянях, і яны, лебедзянаты-пушыцікі, радаваліся жыццю, бацькам, чыстай вадзе, неабдымнай прыгожай прасторы.

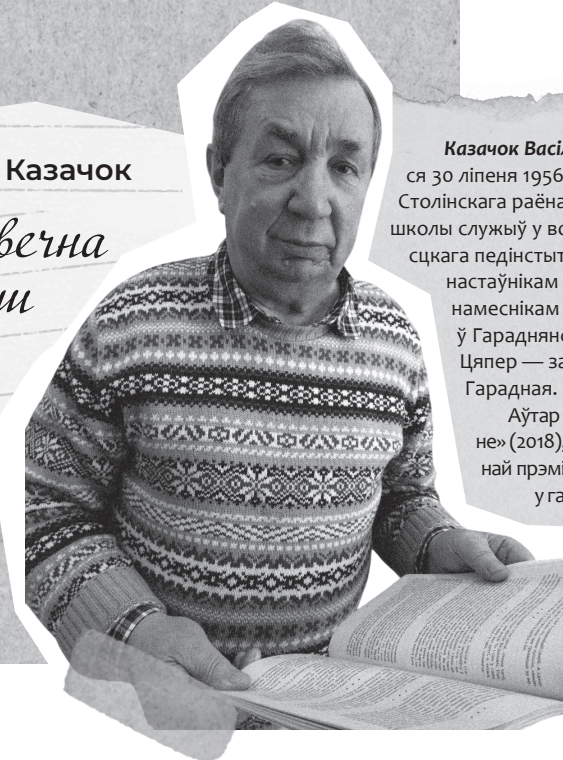
Справа ад Макуцы рос густы высокі чарот, калышучыся ад дотыку цёплага паўднёвага ветрыку, злева, дзе возера востра ўразалася ў бераг, шалясцеў трыснёг. Аблюбавалі гэтую мясціну і белыя чаплі. Па калені ў вадзе яны стаялі і там, і тут, падпільноўваючы сваю здабычу. На тым баку вадаёма прывабна зазелела збажына.

Як ні закідваў сваю вудачку Макуца — нічога не чаплялася. А пасля нешта ўзялося. Макуца рэзка рвануў вудзільна ўгору — і ў паветры затрапяталі малы, з палец велічынёю, ёршык. Які з яго наедак?.. Некалькі гадоў назад пры тым беразе, каля дамбы, Макуца злавіў аж дванаццаць такіх ёршыкаў, дык дома жонка адмовілася іх чысціць і выкінула праз акно катам. Прыгадваючы той эпізод, Макуца адпусціў і гэтую маленькую рыбку. А сам ўсё часцей стаў азірацца наўкола. На пакатым узвышэнні, паблізу хутара, ляжала пярэстая, вялізная, як гара, карова.

Васіль Казачок

*Ты вечна
будзеш*

Вершы

ПАЭЗІЯ

Казачок Васіль Андрэвіч нарадзіўся 30 ліпеня 1956 года ў вёсцы Гарадная Столінскага раёна. Пасля заканчэння сярэдняй школы служыў у войску. Закончыў філфак Брэсцкага педінстытута імя А. С. Пушкіна. Працаваў настаўнікам беларускай мовы і літаратуры, намеснікам дырэктара па выхаваўчай рабоце ў Гараднянскай сярэдняй школе. Ганчар. Цяпер — загадчык Цэнтра ганчарства ў вёсцы Гарадная.

Аўтар паэтычных зборнікаў «Прызнанне» (2018), «Я веру» (2023). Лаўрэат спецыяльнай прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь у галіне дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва (2021).

Восень паэта

Дажала рупна збажыну ў палях,
Сабрала кветкі ў сціплыя букеты
І на халодных восеньскіх кастрах
Зжаўцелым лісцем дагарае лета.

Ужо ўладарыць восені рука
Нязнанай сілай над усім сусветам.
Трапечка, нібы ліст, душа паэта,
Гараць агнём палотны мастака.

Жыццё прыроды прыпыніла шлях:
Бязлітасная восень суд свой вершыць!
Душа паэта — на сямі вятрах.
І светлым сумама плачуць яго вершы.

Бацькоўская навука

Я лёсу ўдзячны: ён здружыў мяне
І знітаваў навекі з родным словам.
Ды ўсё часцей, нібы ў прарочым сне,
Ганчарнае мне мроілася кола.

Успамінаў: калісьці бацька мой
Між ганчароў вясковых знаўся першым.
І хоць, як сын, і не складаў ён вершы,
Вядомым быў у нашай Гараднай.

Язэп Крупа

На грыбы

Апавяданне

Крупа Іосіф Адасьевіч нарадзіўся 19 сакавіка 1939 года ў вёсцы Крушнікі Мазырскага раёна. Пасля школы нейкі час быў матросам на земснарадзе р. Прыпяці. Скончыў Мінскі электратэхнікум сувязі, вучыўся ў інстытуце вакуумных тэхналогій. Працаваў на Мінскім радыёзаводзе. Аўтар кнігі «В добрый путь».

Тым летам жнівень выдаўся задужа спякотным і задушлівым. Здавалася, на людскіх сотках нічога не вырасце — бульбоўнік і бацвінне звялі, апусцілі «вушы» долу.

Людзі трывожна перагаворваліся між сабой, маліліся на абразы, прасілі ў Вышняга дажджу. І тыдзень раскашаваў сухмень, і два, а потым, калі пачынаў праразацца сярпчак маладзіка ў небе, вязкоўцы з надзеяй гаварылі:

— Маладзічок умыцца павінен вадой, не можа быць, каб не ўмыўся. Бо і ён брудным і няўмытым быць не хоча...

І сапраўды, як толькі нованароджаны мясячык вылузаўся са сваіх нябесных пялюшак, недзе далёка за даляглядам сцебануў нябесны Валадар даўжэзнай пугай і высек з нябачнага крэменю зыркія іскры.

— Здаецца, пойдзе, — выказаўся уголас наш сусед дзед Янка. — Раз грымоты, то не будуць сухоты...

Але дождж паліў не адразу, ён пайшоў пад раніцу, калі людзі спалі. Не паверылі, калі ён зашамацеў у садзе, мыючы запыленае лісце яблыняў і груш, густа паліў на грады і калгасныя палі.

Як быццам прарвалася дзірка ў небе, адкуль і лілася вадзяная залева, дождж узмацняўся больш і больш. І тады ўжо вязкоўцы баяліся, каб дажджы не затапілі соткі, бо вымакне бульба.

— Пятрусь, — вечарам маці абвясціла мне, — а мо мы па грыбы сходзім, павінны ўжо нарадзіцца ў лесе.

Я абрадавана згадзіўся пайсці ў грыбы, бо гэта для мяне найвышэйшая асалода. Збірацца ў такі паход не трэба: вочапку кашаля за плячо — і гайда, толькі на ногі трэба што добрае насунуць.

Выбраліся на цямочку, каб нас ніхто не апярэдзіў. Мы з маці ведалі пра свае грыбныя мясціны: адразу за Алёсамі, перайшоўшы канаву, узяць управа. Там, дзе адразу пачынаецца беразняк, і нашыя патаемныя мясціны.

Першай знаходзіць баравік маці. Укленчвае перед ім, нажом зразае ножку, каб не пакінуць слядоў, каб чужое вока не ўбачыла нашу таямніцу.

І я, прайшоўшы колькі крокаў, нападаю на сямейства баравікоў. У іх яшчэ не высахлі капялюшыкі ад начной расы, аж зіхацяць. І я са сцізорыкам прыпадаю да зямлі, акуратна і няспешна зразаю пры зямлі белую ножку, кладу ў кашэль. Кладу дагары нагамі, каб больш улезла.

Праз нейкі час і ў мяне, і ў маці кашэль з коптурам, ужо няма куды класці, і шкада пакідаць знойдзеныя баравічкі, а браць няма куды... І тады маці скідвае з сябе хустку, расцілае яе на шызым імху, і мы новую порцыю складваем туды.

А я аглядваюся, зноў бачу сямейства прыгажунюў, але маці перахапіла мой позірк, ужо як не загадвае:

— Сынок, усіх грыбоў сабраць немагчыма, не данясём... Давай так зробім: гэтыя аднясём, упарадкуем, у печ для сушкі складзём і зноў сюды наведемся...

— І то праўда, — згаджаюся з маці, астуджваючы свой імпэт грыбнога паляўнічага.

І дадому мы ідзём не сцэжкай ці дарогай, а выбіраемся нацянькі, каб хутчэй датэпаць. Яшчэ па другой прычыне мы так прастуем: маці не хоча, каб нас хто ўбачыў з такім грыбным багатым уловам, каб не сурочыў, каб не разгадаў нашыя тайныя пуцявіны...

Маці па дарозе тлумачыць мне:

— І намарынуем трохі, і засолім, а найбольш насушым — зіма ўсё паесць, як кажуць людзі. Але тыя, што насушым, беленькія і аднолькавыя, наніжам на ніткі, зробім вязаначкі ды аддадзім на продаж...

У той жа дзень мы не выбраліся ў лес. Як прыйшлі, я адразу паваліўся ў ложак — перамагла стома. А маці і зусім не адпачывала, завіхалася ля печы. На гарачы чарэнь, падсцяліўшы дубовае лісце, клала крамяныя дарункі лесу. Закрывала печ засланкай, каб не выходзіў дух.

А на кастры ў двары, у вялікім чыгуне, варыліся падасінавікі і мховікі, падабкі і краснюкі — марынавала іх маці, дабаўляючы лаўровы ліст, перац ды іншыя прыправы.

Здаецца, толькі лёг — а тут маці, ужо ранічкай, дакранаецца да майго пляча, будзіць:

— Уставай, Пятрусь, ужо і кароўкі ў поле пайшлі, так што і нам пара. Хто рана ўстае, таму Бог дае — так казалі твая бабуля Стафанія.

Мне вельмі не хацелася пакідаць ложак, але нічога не паробіш, бо клікаў лес, трубіў у свой нябачны горан Лесавік-чараўнік. Ды і перед маці я не хацеў выглядаць неслухам.

Да нашых мясцінаў мы дапялі хутка. Нікога на нашых грыбовішчах не было, і тое радавала, таму мы за якую гадзіну-паўтары зноў нарэзалі столькі ж, як і ўчора. Грыбоў, здавалася, за ноч вырасла яшчэ больш. І зноў назад мы кіраваліся тым жа маршрутам, што і ўчора. Хутка ж і вярнуліся дадому.

Печ ужо дагарала, маці заставалася толькі выграбці недагарэлыя галавешкі і попел.

— Учора цябе, сынок, не турбавала, бачыла, як ты змарыўся. А сёння ты павінен мне памагчы. Я буду ўпраўляцца з абедам, а ты перабяры грыбочкі. Што на сушку, а што для варкі.

— Добра, мама, — згаджаюся я, бо цяпер ужо не адчуваю такой стомы, як учора.

Маці вымела крылом гуся з чэраня попел, засцяліла спод. А потым завостранай драўлянай палачкай пранізвала карэньчык баравічка і клала па чарзе на гарачы паддон. Потым засланкай закрывала комін, пакідаючы толькі шчылінку, каб выходзіла выпарэнне.

Калі ўсё было ўпарадкавана, маці папрасіла:

— Ты, Петрусёк, глядзі тут за хатай, а я ў гарод пайду, упарадкую ўсё пасля дажджу.

А пасля абеду, калі кароў зноў выгналі на пашу, зноў маці пацягнула мяне ў лес. Але не на нашае грыбовішча, а далей. Дзе раслі высозныя сосны і елкі. Лес быццам уздыхаў на поўныя грудзі, быў загадкавы і таямнічы. А прайшоўшы пушчу, мы выбіліся на дуброву. Галіны стагадовых дубоў звісалі да самай зямлі, быццам на іх усеўся нехта важкі і нябачны.

— Пятрусь, запамінай гэтыя дубы. Яны нашыя кармільцы, — глядзела маці пшчотна на лясных волатаў. — Восенню мы прыйдзем с табой сюды жалуды збіраць. Будзем сушыць іх і здаваць, як грыбы. Нейкую капейчыну і заробім.

Маці кіравалася ў бярозавы гаёк, у якім спрэс рос невысокі верасоўнік. Мусіць, яна ведала і гэтую мясціну, раз упэўнена вяла мяне туды.

Не падвяла мясцінка, хутка мы напоўнілі свае кашалі крамянымі баравічкамі. І дадому вярталіся задаволеныя і радасныя.

А ў хаце грыбны водар кружыў голаў. І, здаецца, саладзейшага за такі пах не было нічога ў свеце.

Маці даверыла мне адказную працу — тыя грыбы, якія прывялі ў печы, я нанізваў на нітку, вешаў на печы на жэрдку, каб дасушваліся. Нанізваў не толькі белыя, а і жоўтыя, але з іх рабіў іншы вянок.

— Старайся, сыноч, старайся. Насушым багата грыбоў — здадзім скупшчыкам па добрай цане. Тады куплю табе да школы спартовы касцюмчык.

— І веласіпед, — падказаў я ёй.

Маці пільна паглядзела на мяне, здзівілася, што выказаў такую просьбу ці прапанову, але пагадзілася:

— Добра, калі хопіць грошай, то і ласіпет. Галоўнае, дорага прадаць грыбы. Вунь, дзядзька Ян скупляе іх у людзей па дваццаць пяць рублей за кіло, возіць ці то ў Адэсу, ці то ў Ленінград. Там, кажуць, шалёныя грошы даюць за нашы беларускія грыбочкі. А адтуль вязуць рознае адзенне, абутак. Як паедзе, папрашу яго, каб купіў табе матроскую шапку і цяльняшку.

У мяне радасна закалацілася сэрца: «Ці не падманіць маці? Ці хопіць толькі грошай на такія падарункі?» Я ўжо ўяўляў сябе ў спартовым сінім касцюме, цяльняшцы і на веласіпедзе, на «лісапеце», як кажа маці. «Вось крутануся на школьным двары ў абноўцы ды на веласіпедзе, усе зайздросціць будуць, а дзяўчаткі прасіць пракатацца...» Соладка на душы ад такіх думак і мрояў. Сніўся мне ўжо той «лісапет», ногі круцілі педалі.

У мяне і яшчэ адна мара была, пра якую нават і матулі не казаў. Мне хацелася займаць гармонік, самы сапраўдны — шуйскі, такі, як у Міколкі Макраўца. Колечка трохі старэйшы за мяне, а вунь як расцягвае мяхі гармоніка ў клубе, толькі пыл з-пад дзявочых абцасаў ляціць ды газоўка, што вісіць пад столлю, гатовая зляцець з цвіка...

Таму я ўжо адзін выпраўляўся ў лес, і кожны раз мне ўсміхалася ўдача: паўнуткі кашэль прыносіў дадому. Маці не адабрала мае паходы ў лес, хвалювалася за мяне, казала:

— Ты б, сыноч, з хлопцамі выбіраўся ў лес. Яно і весялей, і не так рызыкоўна.

— Ага, каб раскрыў ім усе свае грыбныя мясціны? — ледзь не голасна адказаў маці. — Тады я і развітаюся са сваімі грыбовішчамі, апярэдзяць мяне. То мой сакрэт.

Яна здзіўлена паглядае на мяне, усміхаецца:

— Ох ты, мой сакрэтчык, не хоча ён раскрываць сакрэты... Ды грыбоў у лесе для ўсіх хапае.

— Хапае то хапае, ды лепей за мае мясціны яны не знойдуць. Мама, ды мне ўжо праз месяц пятнаццаць будзе. Каго ж мне баяцца ў лесе, дзе я амаль кожную сцяжынку ведаю, ды і ўсе звяры ў маіх сябрах ходзяць? Ды ў мяне ж і нож ёсць, які падараваў браток мой. Калі што, дык я...

— Ну добра, добра. Але ўсялякае здараецца... Лес — гэта бес. Такая ёсць прымаўка, сын.

— Добра, мама, добра, — згаджаюся я. — Каб ты не хвалявалася, то заўтра я пайду ў лес з Валікам Юніцкім. Ён таксама хоча назбіраць грыбоў, прадаць іх і купіць сабе картовы касцюм і кірзавыя боты.

Тым дзецям, у якіх бацькі загінулі на вайне, давалі такую-сякую дапамогу, тыя ж боты. Калі ж Валік стаў у чаргу на іх атрыманне, дырэктар Лазавікоў груба адпіхнуў яго, сказаў-прашыпеў:

— А табе, сучын сын, не паложана, ты — сын ворага народа...

Бацьку яго расстралялі ў трыццаць сёмым у сутарэнні мазырскага храма, як і яшчэ дзясяткі Юніцкіх з Крушынаўкі. А мой на вайне прапаў без вестак, таму я, як і Валік, не атрымліваў ніякай дапамогі ні ад школы, ні ад дзяржавы.

Усе, хто вяртаўся з лесу, праходзілі паўз нашу хату. А нашае селішча было трэцім ад лесу. Маці калі-нікалі выходзіла за веснічкі, сустракала грыбнікоў — сваіх родзічаў і чужых людзей, пыталася:

— Дзе збіралі, Макарко?

— А ўсюды, Юзэфа, пад Зялёным Мохам, а то пад Бронькай. Шмат грыбоў сёлета. Хоць касой касі.

А я слухаў і запамінаў, мне хацелася расшырыць плошчу сваіх грыбовішчаў: калі адно будзе пустым, то перабяруся на другое ці трэцяе. Зразумеў, што найбольш грыбоў на пакосах. А туды льга будзе збегаць тады, калі маці будзе зарабляць свае «працадні-палачкі» на калгаснай працы. Ад цямна да цямна працавала, а грошай ніякіх... А я і не скажу маці, што падаўся на покліч лесу, уцяку ад яе ўвагі і апекі.

Маці пастаянна мне казала:

— Петрусёк, вельмі прашу, не хадзі босы ў лес ці на рэчку. Вельмі ж шмат у гэтым годзе развялося гадзюк. Яны вунь нават па бульбе поўзаюць, учора бачыла, прагнала ў балота. Баюся нават бульбачку палоць. Вунь гэтымі днямі Янік Анелін ірваў для свіней траву ля рэчкі, дык гадзюка яго за лытку і цапнула...

— Добра, мама, добра, буду асцерагацца.

Бедны Янік! Як ён пакутаваў! Даведаўшыся пра тое, прыбегла прама з калгаснага поля Анэля, крык усчала. А Янік ляжыць на траве, енчыць, а нага ўва-чавідкі распухла і стала, як вымя каровы, а пальцы тырчэлі ў розныя бакі, як саскі таго вымя. Ён плача, а людзі не ведаюць, якой рады яму даць... Хлопцу даюць піць, а ён глытнуць не можа. Прывялі бабулю Настазю, шаптуху, свякруху Анэлі, якая магла дапамагаць ад укусу гадзюкі.

Настазя дала яму выпіць загавораную сыроватку і яшчэ нейкі цёмна-карычневы адвар. Яна паклала яму даланю на лоб, загадала спаць, а сама шаптала і шаптала нейкую, адной ёй і вядомую, малітву. Сядзела каля яго, а людзям паказала рухам рукі, каб ішлі па хатах.

Прачнуўся Янік, як пачынала змяркацца, калі жоўта-ліловы дыск сонца нырнуў у далёкія зубчатыя шчыкі лесу. Але хадзіць ён не мог. Яго занеслі ў хату, дзе ён ляжаў колькі дзён. А потым пухліна знікла, і ён пачаў хадзіць. Усунуў ногі ў гумавыя боты і, здаецца, потым іх ніколі не здымаў.

Калі маці пасля абеду зноў падалася ў паляводчую брыгаду, калі сонца стала ў зеніце, не вытрымаў, падаўся ў лес. На тачыле навастрыў нож, паклаў у

кашэль старыя з дзіркамі кірзачы, закінуў вочапку кашаля за плячо — і заспяшаўся ў лес.

Праз Пагоны выбіўся на стары шлях, які і веў мяне на тыя загадкавыя пакосы. Крочыў хутка, каб паспець у госці да лясных падарункаў, і праз два кіламетры звярнуў управа. Аддыхаўся, паставіў кашэль побач, стаў позіркам шукаць грыбы. Зірнуў улева, потым направа, а пасля вакол сябе — ніводнага. Тады перабег у іншы лясок, які клікаў нячутна мяне. Зноў пільна пачаў прыглядацца — аж да болю ў вачах, — а грыбы як пахаваліся ад мяне. Белых «пятакоў» нідзе не ўбачыў — мо іх і не пакінулі грыбнікі, схавалі ад чужых вачэй.

«Няўжо мяне апырэдзілі грыбнікі? — распачна падумаў пра сітуацыю. — Мо яшчэ ранкам прайшліся тут, а я прыйшоў у свінячыя галасы, вось і маю...»

Нешта трывожна загуло за спінай. Я азірнуўся — нікога не ўбачыў. Наперадзе ў мяне быў відзён сасновы бор. «Вось там будуць грыбы, — падумаў я, крочачы ў той бок. — Там і бярозкі растуць, і маладыя дубкі. Мяне ж ніколі не падманвала прадчуванне...»

Але тая мясціна мне падалася нейкай загадкавай. Бор клікаў мяне да сябе, але неяк асабліва, так бы мовіць, без ахвоты. Ды вось што здзівіла: чым бліжэй падыходзіў да яго, ты больш ён аддаляўся ад мяне. Я паскорыў крок, бо адчуў, што нейкая сіла падштурхоўвала мяне, каб ішоў туды. Нейка дзіўна цені ад дрэваў зліліся ў адзін суцэльны цень, бы пачало змяркацца. І сапраўды стала неяк цёмна, вусцішна, пацямнела чамусьці і ў маіх вачах. І сонца ўжо не бачылася, яно скацілася недзе за нябачную гару.

Праз сілу я ўсё ж дабег да ўскрайку лесу, потым нырнуў у яго, як у цемь. Перад маімі вачыма наперадзе была жоўтая палоска пяску. Мяне тое здзівіла. Калі падышоў бліжэй, то ўбачыў, што гэта быў звычайны насып, на ім ляжалі смалістыя шпалы, а на іх дзве ніткі рэйкаў — вузкакалейка.

У нос ударыў пах смалы, жалеза і дыму. Калі ўзышоў на самы верх, то ўбачыў, што паўсюль валяліся кавалкі вяровак, паўпустыя ржавыя бочкі з нейкім смярдзючым чорным месівам — мусіць, змазкай для шпалаў. Бачна, што тут праводзіліся пагрузачныя работы, мусіць, па вузкакалейцы вазілі бяровенне, якое было складзена гарой непадалёку. Было такое адчуванне, што рабочыя перапынілі сваю працу і некуды пайшлі. Ды і касцёр, які амаль патух і ад яго ішоў лёгкі дымок, сведчыў пра тое.

Нешта гухнула за спінай, нехта зарагатаў, і рэха панеслася па вяршынях дрэў, задрыжэла зямля, быццам пачаўся землятрус... Здалося, што па вузкакалейцы з шалёнай хуткасцю пранесліся вагоны, грузаныя лесам, я паспеў саскочыць з дарогі, упаў на зямлю.

«Божа, дзе я? — падумаў з жахам, аглядаючы незнаёмую мясціну. — Пра гэтую чыгунку ніхто не казаў і не ўспамінаў. Мусіць, далёка я адышоў ад свайго маршруту, і занесла мяне некуды ў тар-тарары. Казала ж маці, што перад уваходам у лес трэба абавязкова накласці на сябе крыж, а я і забыўся пра тое...»

Падумаўшы так, спехам перахрысціўся, гледзячы ў неба.

Нейкая сіла падштурхнула мяне, каб пайшоў управа. Але, бачачы, што пясчаная выспа з рэйкамі была бясконцай і хавалася ў далёкай смуге, перадумаў ісці далей, вярнуўся. Заўважыў сцэжку, якая ішла паўз насып, пайшоў па ёй. Стаяла нейкая незвычайная цішыня. Ніводная птушка не падавала голасу, не зварахнуўся ніводзін лісток на дрэве, не махнула мне прывітальна сваімі галінамі хвоя... Быццам усё замерла, знежывела, скамянела... — у душу пракраўся страх, недаўменне і трывога.

Алена Мацвіенка

Ля каранёў

Вершы

Мацвіенка Алена Паўлаўна нарадзілася 17 студзеня 1964 г. у вёсцы Навасёлаўка на Данбасе. Скончыла электратэхнічны факультэт Гомельскага політэхнічнага інстытута і паралельна факультэт грамадскіх прафесій той жа ВНУ (1985). Працавала інжынерам-праекціроўчыкам у інстытутах «Гомельграмадзянпраект», «Гомельбудпраект» і інш.

Аўтар кніг паэзіі «Грусьць цвета янтаря», «На рушніковым поле», «Дзве Радзімы», «День рождzenia кота». Лаўрэат Гомельскага абласнога літаратурнага конкурсу імя І. Мележа і беларускага рэспубліканскага конкурсу «Лепшы твор у жанры перакладу», а таксама літаратурных прэмій імя М. Мельнікава і імя К. Тураўскага.

Майскае

Марзянкаю сігналіць двор вялікі.
Працяжнікі ды кропкі ўсюды — блікі.
У вокнах зіхаціць вясёлы зайчык:
Прачніся, слухай майскае, а значыць,
Усё, што па-за маем, не кранай
І сённяя будзь шчаслівы, сённяя — май!

Як у дзяцінстве, хоцацца прайсціся
Па жоўтым і смарагдавым гасцінцах.
Таму газон мой зараз не падстрыжаны,
А здадзены ў наём сузор'ям рыжым.
І я збіраю золата і медзь
З туманнасцяў вясновых андрамед.

Тут сонца праз праменьчык зухавата
Са сподка-лужы п'е сваю гарбату.
Паўлінавым ці жар-птушыным вокам
Падміргвае і ўдача незнарок мне.
Бэз дзіўным пахам кружыць галаву.
І абвяшчае майскі жук: «Ж-ж-жыву!»

Ля каранёў

Між заўтра і ўчора хісткі мост —
У нашай вёсцы сцежка на пагост.
Вачэй знаёмых болей не знаходжу.

Таццяна Каленік

Эсэ-
аповеды

Каленік Таццяна Рыгораўна нарадзілася 11 студзеня 1965 года ў горадзе Берасіно. Свой працоўны шлях пачынала з пасады загадчыцы малочна-таварнай фермы. У 2020—2022 гадах галоўны спецыяліст Мінскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі. Са студзеня 2023 года працуе ў філіяле сталічнай бібліятэкі № 3 імя Уладзіміра Маякоўскага. Аўтар кнігі «Бабуліны шпулькі» (2020). Лаўрэат Міжнароднага літаратурна-музычнага фестывалю «Інтэлігентны сезон» у намінацыях «Малая проза» і «Люстрацыя кніг» (2021).

«Паганіні»

*Адно забытае сола з жыцця простае беларускае вёсачкі,
назва якой амаль адгучала*

1

Гарэза-ветрык крануў партрэт на сцяне... З глыбіні патаемнага свету, апраўленага рамкай, быццам з іншага вымярэння, усміхнуўся дзяўчынцы зусім яшчэ маладзенькі бацька з гармонікам. Вобраз нібыта ажыў пад шклом: пальцы ўзяцелі над грыфам, рабрысты мех расцягнуўся і заліўся галасістым пераборам. У такт яму прыгожа шчоўкнуў ланцужок драўляных шпуплек. Гэтыя маленькія прыстасаванні для нітак цяпер ужо слізгалі па нацягнутай пад столлю струне і трымалі шырму-фіранку, якая прыкрывала ложка ад чужых вачэй. Шырма варухнулася... Вольныя хвалі затанцавалі па стракатым полі тканіны, разгойдваючы струну, і яна напеўна загула... Ледзь улоўная мелодыя пачала выцясняць цішыню з пакоя, і маленькая госця мімаволі патрапіла ў яе містэрыю.

2

Мясцовы Паганіні так захапляльна граў на гармоніку, што немагчыма было ўтрымаць ні рук, ні ног — яны самі пускаліся ў скокі. Яго безыменны палец не гнуўся, быў пакалечаны, таму віртуозны пасаж вялятаў толькі з-пад чатырох пальцаў. Нябачаная дзёрзкасць! Аднак менавіта яна ўзнагароджвала музыканта яшчэ большым піэтэтам. Здавалася, знямелы палец-персцянец ніяк

не ўдзельнічае ў стварэнні акордавых камбінацый. Насамрэч, лунаючы над іншымі, ён нібыта заклікаў іх у натхнёны палёт. Пальцы лёгка гарэзавалі над чорна-белымі кнопкамі гармоніка і акрылялі не толькі самога Паганіні, але і слухачоў. Нябесна-блакітныя вочы, якія прамянелі чыстым святлом, і да часу ссівелы чубок саборнічалі з глыбокім загарам твару. Гэта дадала мужчыну лішніх гадоў дваццаць, а то і ўсе сто вякоў, што прыпадабняла яго да нейкага забытага бажка. Здавалася, ён сышоў на зямлю з нябёсаў ці то для выпраўлення ўласных грашкоў, ці то для ўпрыгожвання людскога быцця.

Чаму бацьку называлі імем вядомага скрыпача — для Алі заставалася загадкай. А паколькі ён быў сапраўдным віртуозам ад прыроды, у дзяўчынкі выспела сваё тлумачэнне. «Верагодна, — думала яна, — мянушка “прыліпла” да таты таму, што землякі параўноўваюць свайго адоранага маэстра з геніем іншага народа. Ды і падобныя яны на здзіўленне: аднолькава харызматычныя, смуглыя. А гэты высокі лоб! А нос гарбінкай!» Аднак, як пазней высветлілася, гарманіста і скрыпача аб’ядноўвалі не толькі імя і талент.

3

Яшчэ зусім хлапчуком Міколка выдатна валодаў фісгармоніяй і скрыпкай. Падчас вайны, калі яму споўнілася гадоў дзесяць, у іх мясцінах разгарнуўся адзін з нямецкіх гарнізонаў. Фрыцы па-гаспадарску выходзілі ў поле і касілі жыта тутэйшых сялян. Адночы з лесу пачуліся стрэлы. Нехта не вытрымаў — забіў касцоў.

Ашчэрыліся немцы! Уздыбілі аўтаматы, пачалі зганяць вяскоўцаў — старых, малых, жанчын. Жах! Пярэпалах! Пяшчоту ранішняга паветра раздзірае сабачы брэх, роў матораў! І раптам... скрозь гвалт і праклёны, нянавісць і плач, — як ціхі ручай, які вырваўся са смяротных абдымкаў шалёнага віру, — чароўнае сола скрыпачкі.

Людзі змоўклі. Расступіліся. На ўзрытай злосцю і выбухамі зямлі стаяў удзенькі падлетак і выводзіў смычком... пачуцці. Ніхто не адважыўся варухнуцца, нават калі спыніўся смычок. Здавалася, музыка абдымае ўсіх — і ворагаў, і сваіх.

Неўзабаве з нямецкага боку выйшлі трое. «Ты — талантлівы малчык, — прамовіў адзін з іх на ламанай рускай мове, — аднако... на чэтыр’ёх струна можа іграць усё!»

Гітлеравец павярнуўся да людзей. У гэтую хвіліну для тых, хто чакаў прысуду, бадай, спыніўся час, а ў жылах запаволіўся ток крыві. Выраз твару нямецкага афіцэра насцярожыў катэгарычнасцю. Здавалася, вось-вось лопнуць нацягнутыя жаўлакі, але ж... Войкнула скрыпка — рука ў скураной пальчатцы абарвала тры яе струны. Немец дэманстратыўна падняў скалечаны інструмент і абвясціў, што адменіць пакаранне, калі хлапчуку ўдасца разжаліць яго!

І струна заспявала... Быццам даткнуліся да яе расчуленыя багі. Яны зазірнулі ў свет людзей, адклаўшы важныя справы, і здзівіліся: тут, ужо не над маленькай цудоўнай планетай, а над полем бою, нібыта птушка, якая забылася пра сілкі і небяспеку, лунаў у забыцці музыка...

Кропелькі крыві падаюць на пясок. Гэта парваныя струны, абкруціўшыся вакол безыменнага пальца, раздзіраюць яго плоць. «Паганіні!» — так потым ахрысціць хлапчука нямецкі афіцэр. А цяпер, ці то захоплены іграй на скрыпцы, ці то ад страху, Міколка не чуе пад сабою ні ног, ні зямлі, ні нават болю. Толькі відаць, як моцна ён сціснуў зубы, як дрыжаць яго калені, як намагаецца

не выпусціць скрываўлены смычок... Не па ўзросце дарослы, у імгненне ссівелы падлетак разумее адно: за ім — дыхае люд...

З маленькай далані струменіць хараство —
Спатольваюць здарожаныя смагу.
Нібыта дробязь у бязмежжы... А прад ёй
Здымае капялюш сама знявага!
Мелодыя ўсё ўецца над зямлёй —
Час перапынку...
А каму — глыток
Жыцця.

4

Скончылася вайна. Цяжка давялося ўсім... Удзячным за жыццё суседзям хацелася хоць неяк узнагародзіць збавіцеля-Міколку, але што яны маглі? Бульбіну, аладку з ліпавай кары — калі была, бо самі галадалі.

На сямейнай нарадзе вырашылі: каб выжыць, неабходна прадаць фісгармонію і скрыпку, якім бы балючым ні было расстанне.

...Стары конь не адразу крануўся з месца. Яго пануквалі, хвасталі па крыжы пугай, трэслі цуглямі, але нават ранішнія прыцемкі не схавалі пільны погляд разумнай жывёліны. Як толькі хлапчук з сардэчным болем адпусціў каня, той лянiва пацягнуўся ў маўклівую імглу наваколя.

Калі бацькі вярнуліся з кірмашу, каля падводы стаяў дубовы цэбар, які адліваў абнадзейлівым золатам зерня, і цёпленькая чырвоная кароўка. Завіхалася матуля, змучаная доўгай дарогай. Аднак жвавасці яе рухам надавала новая хустка, якая ўжо пярэсціла ружовымі бутонамі на плячах, і беражліва перакінуты праз руку спраўны касцюмчык для сына. Добра стала ў Міколкі на душы, спакойна. «Ох і заживём!» — падумаў ён, але нешта было не так... Нейк нязвыкла без дарагой сэрцу фісгармоніі, без скрыпкі, якая даўно стала часткай яго самога. Пуста. І хлапец кінуўся да воза!

Сюрпрыз усё ж чакаў: з дзіравага мяшка ўсміхаўся... белазубы гармонік! Новыя сябры так узрадаваліся сустрэчы, што ў тую ж хвіліну як абняліся, так да апошніх сваіх дзён і не разлучаліся! У горы і ў шчасці, заўсёды разам — мясцовы Паганіні і яго двухрадка.

5

Той прыгожы дзень з сямідзясятых Аля запамніла на ўсё жыццё. Шыбы аздаблялі паветраныя каралі павуцінак, у якіх адбівалася рознакаляровасць жнівеньскіх фарбаў і раскоша мірных нябёсаў. Там-сям над агародамі ўжо падымаўся лёгкі дымок ад вогнішчаў, што навяваў прыемную стому. Вяла цвыркалі конікі ў траве. Млявасць дня парушыў раптоўны ляскат веснічак: паштарка Надзея прынесла ліст.

Руці Паганіні ўсхвалявана дрыжалі... Вочы, якія яшчэ паўхвіліны таму загарэліся ажыўленымі агеньчыкамі, пачалі патухаць у непаразуме, як толькі мужчына адкрыў канверт: нешта паведамлялася ў радках, але што?! Сабраліся людзі. Весткі хутка разносяцца па вёсцы. Кожны, хто ўмеў і не ўмеў чытаць, прабегаў вачыма па тэксце... Ліст быў напісаны па-нямецку.

— Не журыся, Мікола, — умяшалася тут Надзея, — бяры пашпарт — ды на пошту, там усё растлумачаць!

Анатоль Трафімчык

*«Даніна часу» ў паэзіі
Віктара Гардзея
як нестандартны
для свайго сацыяльнага
кантэксту феномен*

Трафімчык Анатоль Віктаравіч — вядучы навуковы супрацоўнік аддзела беларускай літаратуры XX і XXI стст. Інстытута літаратуразнаўства імя Янкі Купалы НАН Беларусі, кандыдат філалагічных навук, дацэнт.

У рабоце савецкага літаратуразнаўца, аднаго з вядучых для свайго часу, Барыса Сучкова гаворыцца, што «ў вопыце савецкай літаратуры і эстэтычнай думкі» выкрышталізаваліся (ішоў 1974 г.) «вядомыя ідэйна-мастацкія прыцыпы новага творчага метаду — выяўленне рэчаіснасці ў рэвалюцыйным развіцці, партыйнасць і народнасць мастацтва» [1, с. 11]. У наступным годзе выходзіць першы паэтычны зборнік Віктара Гардзея (1946—2025) — «Касавіца». Здавалася б, выданне павінна ці не найлепшым чынам адпавядаць працытаванай тэзе — як эстэтычнаму (не толькі ж ідэйнаму) штандару мастацтва «новай гістарычнай агульнасці», у якую «склаўся», паводле несумненнай думкі працытаванага аўтара, «увесь савецкі народ» [1, с. 7]. Беларускі паэт сялянскага паходжання з філагічнай адукацыяй В. Гардзея хоць і глытнуў паветра так званай адлігі (пачаў публікавацца ў 1963 г.), вырас як творца ў кандовы савецкі час, ва ўмовах безальтэрнатывнай дактрыны і рэгламентацыі, якая распаўсюджвалася ці не на ўсе сферы чалавечага жыцця, атрымаў ад улады не толькі прызнанне, але і неабходны для існавання і плённай працы дабрабыт, безумоўна, з’яўляўся тыповым прыкладам складовай часцінкі ўказанай «новай гістарычнай агульнасці».

У тую эпоху традыцыйна і абавязкова для паэтаў было пачынаць выданні з так званых паравозаў — твораў з улаўленнем партыі і ўлады. Гэта датычылася як мацёрых творцаў, так і пачаткоўцаў. Ці шмат хто пазбягаў такіх вымушаных рэверансаў? Статыстыка нам не сустрэлася. Тым не менш прыклад В. Гардзея, прычым яшчэ маладога, пераконвае, што і такое было магчыма. Хаця і тут не ўсё адназначна. Таму будзе цікава прасачыць яго творчасць акурат у азначаным аспекце, звяртаючы даследчыцкую ўвагу перадусім на вершы, якімі паэтычныя выданні аўтара адкрываліся. Да таго ж і крытыка, і літаратуразнаўства ў постсавецкія часы на гэты бок творчасці звычайна заліплюшчаюць вочы, быццам бы і з’явы такой не было, і сістэмных даследаванняў тут не практыкуецца.

Свой першы зборнік паэзіі В. Гардзея адкрывае вершам «На суботніку». З аднаго боку, маем належнае, актуальнае сплочванне доўгу. Разам з тым, па-першае, аўтар знайшоў тэму нетрывіяльную, па-другое, даволі традыцыйную для беларускай народнай культуры. Што маем на ўвазе? Канечне, наяўнасць гэтакіх з’явы, як талака. Не варта, аднак, яе абсалютызаваць. Бо часам чуюцца разважанні пра шчыльную частотнасць у арганізацыі калектыўных ра-

бот у беларускім асяродку. Не зусім. Насамрэч талака збіралася пры пільнай патрэбе, гады ў рады. Таму яе і можна параўнаць з тым самым суботнікам — з’яваю нібыта чыста савецкаю. Суботнік і талака таксама родняцца матэрыяльнай карысцю ўдзельнікаў, дакладней, іх дабрачыннасцю. Натуральна, прысутнічаюць у вершы ўсе належныя атрыбуты партыйнасці і народнасці, асабліва ў яго заключным акордзе:

Суботнік —
светлай будучыні кліч
І ладзіцца,
і спорыцца работа,
Нібы працуе поплич сам Ільч [2, с. 6].

Але ў далейшым на старонках кнігі вершаў, створаных па канонах вышэйазначаных мастацкіх прынцыпаў, не знаходзіцца. (Калі не лічыць тэмы апошняй вайны, даволі традыцыйнай у цэлым для беларускай літаратуры. Аднак і ў дадзеным выпадку аўтар не ідзе следам за рэгламентаванай трактоўкай падзей. Зрэшты, раскрыццё гэтай тэмы В. Гардзеем патрабуе асобнага даследавання.) Паэт ужо з другога верша «Касавіцы» пераключаецца на ўвагу да радзімы, прычым — роднага кута — вершам пра свой раённы цэнтр, дзе адпрацаваў нямала гадоў у рэдакцыі мясцовай газеты, — «Горад над Цною». Тэма Бацькаўшчыны — у розных яе праяўленнях і разуменнях — наогул з’яўляецца адной з магістральных у творчасці В. Гардзея і на старонках разгляданай кнігі ў прыватнасці. У «Касавіцы» вершаў шчырага сервілізму больш не размешчана.

Дзіўна было адсачыць, што другі зборнік паэта «Верасное палясоўе» (1978) не ўключае такіх твораў зусім. Між тым без іх абысціся мог дазволіць не кожны аўтар, які меціў у класікі (не будзем праводзіць прыватных параўнанняў, бо лічым, што варта цаніць канструктыўны ўнёсак у мастацтва, але не яго баласт або абумоўленыя штучнай рэгламентацыяй опусы). Больш за тое, выданне адкрываецца вершам глыбока асабістым, хоць і пераплеценым, сімбіянізаваным тэматычна з адумам пра радзіму:

Слядоў ласіных не злічу,
Гаямі ідучы густымі.
Я шчасця вечнага хачу
Сяброўцы,
Ластаўцы,
Радзіме.

Напэўна маме перайшлі
Дарогу з поўненькім вядзерцам
У той шчаслівы міг,
Калі
Мяне пачула каля сэрца [3, с. 3].

Варта падкрэсліць: В. Гардзея не належаў да дысідэнцкіх колаў і з павагаю адносіўся да любой улады, цаніў канструктыўныя бакі кіравання грамадствам і дзяржавай. Хаця і сваёй пазіцыі, поглядаў на сацыяльны свет — як творца і чалавек — не хаваў (пра што пісалася ў адной з даўнейшых нашых публікацый [4]).

Такім чынам, тэма радзімы ў паэтычных кнігах В. Гардзея ўжо з другога выдання падсоўвае так званыя вершы-паравозы пра камуністычную партыю, яе правадыра У. Леніна, ілюзорнае гарманічнае заўтра. У «Верасным палясоўі» на гэты конт не знаходзіцца ніводнага радка наогул.

Вышэйсказанае пра метадалагічныя прынцыпы паэтычнай творчасці В. Гардзея датычыцца ўсё ж галоўным чынам так званых партыйнасці і выяўлення рэчаіснасці ў рэвалюцыйным развіцці. Другі ідэйна-мастацкі прынцып, названы народнасцю, несумненна, прысутнічае. У дадзеным выпадку, магчыма, яго нават можна назваць асноватворнай катэгорыяй мастакоўскага натхнення. Але і тут паэт пайшоў не пратораным шляхам, не збіўся на эпігонства — распрацаваў свой голас, асабістыя і пазнавальныя знаўцамі беларускай паэзіі інтанацыі.

І ўсё ж я знайду свае лепшыя словы
Табе, каласісты і ягадны год,
Табе, спорны лівень,
Табе, зруб сасновы,
Табе, мой гасцінны і мужны народ [5, с. 3].

Такімі радкамі адкрываецца трэці зборнік паэта («Засевак Радзімы», 1983). Адметна, што, акрамя сэнсаў, якія выяўляюць тую самую неабходную для кан'юнктуры народнасць, побач (і нават раней) «лепшыя словы» адрасуюцца прыродзе — і сацыяльнай (якая сімвалізуецца праз эпітэт года — «каласісты»), і дзікай («ягадны»). У гэтым бачыцца таксама глыбока закладзеная адсылка ў часы вельмі даўнія, бадай, дагістарычныя, за чым стаіць малітоўнасць язычніцкага характару. Нездарма ж тут жа прысутнічае зварот (натуральна, ізноў жа завуалюваны ў метафарычнасці «спорнага ліўню») да вярхоўнага боства — Перуна, які і валадарыў жыццядайнай вільгаццю.

Тым не менш, хоць і не выстаўленыя вітрынна, напаказ, вершы, якія можна з поўным правам намінаваць на статус «даніны часу», у «Засеўку Радзімы» адшукваюцца: «Алімпійская дарога» і «Чылійская песня» — іх красамоўныя тытулы гавораць самі за сябе. Першы — на тэму нядаўняй для 1983 г. алімпіяды — нясе месэдж міралюбства па ўсёй зямлі. Сімвалам яго выступае пракладзеная акурат для гульняў траса Брэст — Масква. Сталіца Савецкага Саюза, паводле верша, пазіцыянуецца як ініцыятар палітыкі ўсё той жа светлай будучыні, якая ўзводзілася ўнутры СССР і мелася распаўсюдзіцца на ўсё чалавецтва:

Будзе людзям сонца многа,
Бо з Масквы ў свет праягла
Алімпійская дарога
Міру, шчасця і святла [5, с. 66].

Другі верш — паводле падзей у паўднёваамерыканскай Рэспубліцы Чылі ў 1973 г., калі адбыўся дзяржаўны пераварот і ў краіне ўсталявалася дыктатура Аўгуста Піначэта. Не вядома, што стала трыгерам для напісання твора. Ад падзей таго часу да выдання кнігі мінула роўна дзесяцігоддзе. Паколькі верш не ўключаўся ў папярэднія зборнікі, можна думаць, што ён узнік у пачатку 1980-х гг. Зрэшты, тэма становішча працоўных у Чылі, бежанства з-пад усталяванага жорсткага рэжыму, смерці папярэдняга, дэмакратычна выбранага, да таго ж па поглядах сацыяліста Сальвадора Альендэ ў савецкім дыскурсе мусіравалася ці не перманентна да завяршэння эпохі камуністычнага эксперыменту (у прыватнасці, аўтару гэтых радкоў, які акурат з 1983 г. быў школьнікам, чылійская тэма раскрылася ў дастатковай меры). Адметна таксама наступнае. Нават у гэтым вершы, які без усялякіх агаворак належыць да лірыкі палітычнай і выкананы паводле тагачаснай савецкай рэгламентацыі, В. Гардзею у якасці лейтматыву расстаўляе акцэнт патрыятычнага плана і бярэ дзеля гэтага рэфрэнам цытату, як можна зразумець, з песні чылійскіх выгнанцаў:

«Як будзеш ты ў Чылі, / Як будзеш ты ў Чылі, / Знайдзі маю вёску ў гарах» [5, с. 67]. Такі паварот вельмі характарыстычны для мастацкага метаду разгляданага творцы. У той жа час паказальна, што ніводзін з тых двух вершаваных твораў не ўвайшоў у кнігі выбраных паэтычных здабыткаў В. Гардзея — «Зялёныя дажджы» (1997) і «Трыадзінства» (2010).

Кніга «Незабудкі азёр» выйшла ў апошні перад перабудовай год — 1985-ы. Да таго ж, як пазначана ў асобнай адмысловай анатацыі, выданне было вылучана на конкурс, прысвечаны 60-годдзю ўтварэння СССР. Юбілей той прыйшоўся, заўважым, на 1982 г. Лёгка палічыць, такім чынам, што рукапіс быў падрыхтаваны не пазней за круглую дату, значыць, нават раней, чым убачыў свет вышэйразгледжаны «Засевак Радзімы». Тым не менш будзем адштурхоўвацца ад часу, якім «Незабудкі азёр» упісаны ў гісторыю беларускай літаратуры, часу, як мы ўжо казалі, сімвалічнага, эпахальна знакавага (хоць і з адмоўным знакам для эпохі). З улікам указаных акалічнасцей прысутнасць вершаў, якія адпавядаюць прыцэлу нашай даследчыцкай увагі, паводле першапачатковай гіпотэзы, павінна была аказацца прыкметнай і пераўзысці ўсе іншыя кнігі паэзіі — і папярэднія, і тым больш наступныя. У цэлым нашы прагнозы апраўдаліся. Але ізноў жа тыя творы не выстаўлены паперадзе, размешчаны як бы між іншым.

Першы з іх — «Веснавое шэсце» (назва) у «раённым ціхім гарадку» (пачатак верша). Маецца на ўвазе, калі ведаць біяграфію аўтара, мястэчка Ганцавічы, дзе В. Гардзею шмат гадоў адпрацаваў журналістам. Таму і верш можна расцэньваць як паэтычны рэпартаж з месца падзей — з мітыngu з нагоды нейкага савецкага свята (магчыма, Першамая). Апісваецца пераемнасць пакаленняў:

Камсамола маладая раць
Ад бацькоў прымае чырвань сцяга...
У сваю чаргу
У любові юнацтва прысягае
І клянецца ў вернасці сваёй [6, с. 11].

Верш «Веснавое шэсце» па ступені савецкай рэгламентацыйнасці тоесны вершу «На суботніку» з першай кнігі. Аднак, звернем увагу, гэта ўжо было чацвёртае паэтычнае выданне В. Гардзея. Паўза, як бачым, даволі паказальная.

Яшчэ тры творы з «Незабудак азёр», якія таксама прыносяцца ў якасці «даніны часу», «Салют у Брэсцкай крэпасці», «Ленінграду» і «На праспекце Машэрава», пры ўсёй сваёй кан'юнктурнай канатацыйнасці ўсё ж датычацца перадусім адпаведна тэмы вайны і павазе да горада і названага ў загалюку дзеяча (што заключана ўжо ў назвах). Між тым у радках апошняга з гэтых трох вершаў нават намёку няма на камуністычную чыннасць папулярнага ў народзе кіраўніка Беларусі. Відавочна, прыярытэтней бачылася не яго партыйная ідэйнасць, але чалавечнасць. Таму сервілісцкі пафас гэтых вершаў адназначна ніжэйшы, чым у тым жа «Веснавым шэсці» ці яшчэ ў адным вершы з гэтай жа кнігі — «Камсамолу».

Мой камсамол, настаўнік мой жыццёвы,
Табе я ўзносы вернасці плачу [6, с. 18].

Такімі словамі адданасці пачынаецца твор і тоеснымі нотамі заканчваецца. Зрэшты, шматлікасць іншых вершаў на тэму жыццёвых прынцыпаў пераконвае, што не толькі і нават не столькі камсамол з'яўляўся школай жыцця для

лірычнага героя, але найперш — людзі, радзіма, прырода — кажучы словамі вядомага літаратуразнаўца Уладзіміра Калесніка, усё чалавечае, агульнагуманістычныя каштоўнасці. Ды і сама назва кнігі ў тым пераконвае. У сувязі з гэтым звернемся да верша, магчыма, не самага яркага, але якраз ён і даў тытул усяму выданню: той твор пра багацце азёрамі роднага краю (тэма жыццядайнай вільгаці адна з любімых у В. Гардзея, распрацавана ў розных паэтычных варыяцыях і таксама патрабуе асобнага даследавання). Менавіта тое багацце выступае асноваю для жыццёвага чоўна лірычнага героя:

Сваіх не высушу я вёсел —
Плыві, мая лодка, плыві [6, с. 19].

Здавалася б, апрача ўказаных твораў, больш вершаў акрэсленага плана ў гэтай кнізе не знойдзецца. Тым не менш крыху нечакана было сустрэць разважанні над пераплеценымі лёсамі — сваім і роднай зямлі, якія раптам закончыліся акурат, як і трэба для паноўнай тады дактрыны: «Усё маё: і боль, і гора, // Мая — з рабінаю — зямля. // Адсюль відаць, як свецяць зоры // На сценах роднага Крамля» [6, с. 92].

Заклучным акордам кнігі аказаўся твор нехарактэрнага для В. Гардзея жанру вянка санетаў. Прысвечаны ён «кавалеру ордэна Леніна, удзельніку Грамадзянскай і Вялікай Айчыннай войнаў» Аляксею Гуро. Яго асобу ўдалося ўстанавіць праз кнігу «Памяць»: ураджэнец расійскай глыбінкі каля Варонежа прайшоў Першую сусветную і Грамадзянскую войны і асеў у Савецкай Беларусі, пасля Другой сусветнай прыехаў у Ганцавічы на сталае жыхарства [7, с. 95]. З кантэксту твора вынікае, што яго лёс цесна звязаны з Надланнем, частка якога належыць да Ганцавіцкага раёна (хаця ў біяграфіі такой сувязі не ўстаноўлена). У вянку санетаў лірычна расказваецца пра баявыя шляхі героя. Прасякнуты твор камуністычнай ідэйнасцю: «У сонцы ўся і ў колеры чырвоным — / Такою будзеш ты, зямля, навек» [6, с. 121]. Сімвалам становіцца чырвоны сцяг, вобраз якога паўтараецца ў розных варыяцыях на працягу частак. Аднак жа — *nota bene* — назву твор атрымаў «Зямля». Герой бароніць менавіта яе. Прычым рэгулярна паўтараецца тапаніміка Айчыны героя: найчасцей рака Лань, а таксама Палессе, Брэст, Буг — гэта як найлепей указвае на патрыятызм не агульнасавецкі, але — беларускі. (Дапускаем, што аўтар, будучы знаёмым з А. Гуро пасля вайны, проста не ведаў яго паходжання.)

Апошні падсавецкі зборнік вершаў В. Гардзея «Узрушэнне» (1988) у акрэсленым тут аспекце стаў амбівалентным. З аднаго боку, адкрываецца выданне акурат вершам-«паравозам». Дастаткова з яго прывесці наступны радок: «Мы па ленінскай праўдзе жывём» [8, с. 3] (увогуле імя галоўнага савецкага правадыра — ён часцей называецца «Ільчом» — у падобных творах В. Гардзеем часта выкарыстоўваецца ў выглядзе канцэпту). Хоць ізноў жа верш мае назву «Беларусі» — як бачым, галоўны месэдж патрыятычны, на адрас роднай рэспублікі, але не ўсяго Саюза. У далейшым паміж плыні вершаў менавіта пра беларускую радзіму ўкрапляюцца тры, якія з'яўляюцца той самай «данінай»: «Зорыць дзень», «Навагодняе», «Кастрычніцкія зоры». З другога боку, у гэтым жа зборніку паэт падхоплівае і пэўныя тэндэнцыі перабудовачнага часу, што спараджае вострыя крытычныя (у тым ліку самакрытычныя) думкі:

Яўгенія Касіловіч

*Біблейскія вобразы
і матывы ў «Слове
на Антыпасху» Свяціцеля
Кірылы Тураўскага*

**Касіловіч Яўгенія
Дзмітрыеўна** — магістрант
філалагічнага факультэта
БДУ, спецыяліст кафедры
прыкладной лінгвістыкі.

Свяціцель Кірыл Тураўскі (каля 1130—1182 гг.) — старажытны прапаведнік, вядомы яркаватым увасабленнем біблейскіх вобразаў у красамоўных святочных прамовах. Яго творчасць шырока даследуецца на працягу некалькіх стагоддзяў. Вялікі ўнёсак у даследаванні мастацкіх рыс прапаведзяў Кірыла Тураўскага зрабіў І. П. Яромін. У артыкуле «Аратарскае мастацтва Кірыла Тураўскага» [4] навуковец разгледзеў, апісаў і класіфікаваў літаратурныя прыёмы, ужытыя свяціцелем. І хаця І. П. Яромін акрэсліў такія важны складнік, як біблейскі ўплыў, ён імкнуўся зменшыць значнасць іншасказання Свяшчэннага Пісання ў прапаведзі свяціцеля: «Свае алегарэзы Кірыл, хутчэй паэт, чым багаслоў, вынаходзіў, кіруючыся не столькі лагічным аналізам тэксту, колькі пачуццём, радасна ўсхваляваным у абстаноўцы святочнага набажэнства» [4, с. 55]. Пры такім падыходзе маляўнічыя прыродныя краявіды, багата апісаныя Кірылам Тураўскім у «Слове на Антыпасху», пачынаюць успрымацца як чыста эстэтычны складнік прапаведзі, што, між іншым, спрашчае багацце сэнсаў, закладзеных у твор. Багаслоўскі складнік з’яўляецца галоўнай лініяй у працытанні і рэцэпцыі прапаведзі, але гэты сэнсавы пласт не ляжыць на паверхні.

Біблейскі сімвалізм у «Слове на Антыпасху» і іншых прапаведзях разгледзеў А. С. Увараў [7, с. XXXII—LXI], падрабязна адзначаючы ролю Свяшчэннага Пісання, адкуль Кірылам Тураўскім былі пазычаны многія вобразы. Ф. М. Дзвіняцін у сваім артыкуле класіфікуе рэмінісцэнцыі і тэкставыя запазычванні з Бібліі [3]. У нашай працы мы актуалізуем біблейскі аспект, узняты папярэднімі даследчыкамі, і паглыбляем яго, выяўляем і аналізуем біблейскія алюзіі і рэмінісцэнцыі, якія не былі даследаваны раней. У папярэдніх працах мы разглядалі характар цытавання Бібліі ў прапаведзі Кірыла Тураўскага [2], а таксама супастаўлялі падыход перастварэння біблейскага тэксту ў словах свяціцеляў Кірыла Тураўскага і Іаана Златавуста [5].

У гэтым артыкуле будуць разгледжаны асаблівасці мастацкага і ідэйнага ўспрымання біблейскага тэксту ў «Слове на Антыпасху» свяціцеля Кірыла Тураўскага.

Каб прасякнуць у шматузроўневы свет «Слова на Антыпасху», неабходна ўмець чытаць алегорыі Кірыла Тураўскага, вобразы якіх напрамую пазычаны

са Свяшчэннага Пісання. Уладкаванне алегорый дадзенай пропаведзі заснавана на апазіцыі матэрыяльнага і духоўнага, дзе духоўны сэнс раскрываецца праз адлюстраванне бачнага, матэрыяльнага. Напрыклад, у апісанні неба, нябесных свяціл Кірыл Тураўскі мае цікавасць не столькі ў адлюстраванні астранамічных з'яў дзеля эстэтызацыі прыроды, колькі ў сукрыцці біблейска-багаслоўскага зместу ў форме алегорыі. Асновай многіх алегорый сталі евангельскія прытчы, цытаты Свяшчэннага Пісання і біблейскія падзеі. Раскрывае іх Кірыл Тураўскі па-рознаму. У некаторых выпадках пасля алегорыі прапаведнік адразу тлумачыць прытоены сэнс. Бывае, што замест прамога тлумачэння надае да вобразаў-сімвалаў эпітэты і дапаможныя словы, якія даюць уяўленне пра духоўны змест. Пра апошні прыём піша У. В. Колесаў: «Асабліва славеснага мастацтва Кірыла наогул заключана ў характэрным для яго папарным супрацьпастаўленні адназначных слоў. З адным звязваецца матэрыяльнае, зямное, з другім — духоўнае, нябеснае» [6, с. 40]. Вельмі часта гэтыя два мастацкія сродкі спалучаюцца.

Кірыл Тураўскі шырока ўжывае анафарычныя тырады. У «Слове на Антыпасху» дзякуючы гэтаму мастацкаму прыёму малое духоўны сусвет, які перагукваецца са зменамі сутак і сезонаў. Пачынаецца анафарычная тырада са слова «ныне», якая разбівае кінематаграфічную карціну на раўнацэнныя кадры, кожны з якіх мае сімвалічнае нападненне.

Спачатку бачым аполаг, які знешне нагадвае красамоўнае апісанне нябёсаў як часткі прыроды, але пад сабой мае глыбокі духоўны сімвалічны змест: «**Нына нѣдъ просвѣтишася, темныхъ облакъ тако вретичъ съвлекошася, и свѣтлымъ въздухомъ славу Гію исповѣдаютъ**» [7, с. 20]. Сустрэкаем наступныя вобразы: нябёсы, якія прасвятляюцца, цёмныя аблокі, якія падобны да вярэт (вярэцішчаў), светлае паветра. Сам аўтар пропаведзі кажа, што пад вобразам неба трэба разумець не саму прыродную частку планеты, а апосталаў: «...не си глію видимага нѣдъ, нъ разумнага аплы...» [7, с. 20]. Гэтым Кірыл Тураўскі нагадвае, што апосталы прасвятліліся-ўзрадаваліся Уваскрасенню Хрыста. Далейшая частка прамовы мае сувязь з дваццатым раздзелам Евангелля ад Іаана, дзе апісаны приход Хрыста да вучняў, у тым ліку і Фамы. Гэтай гісторыі прысвечана пропаведзь Кірыла Тураўскага, яна будзе пераказана свяціцелем далей. Пакуль яна ўзнікае ў якасці алюзіі. У Евангеллі напісана, што Хрыстос прыйшоў да вучняў, якія зачыніліся ад юдзеяў, бо баяліся за сябе: «... Соушоу же поздѣ въ дѣнь той во єдиноу ѿ соубвѣтъ, и двѣремъ затворѣнымъ, идѣже вѣхоу оучнцы (ѣгѡ) собрани, страха ради юдѣйска, прїиде їисъ и ста посредеѣ, и гла їимъ: миръ вамъ. И сіе рѣкъ, показа їмъ роуцѣ (и нозѣ) и ребра своѣ. Возрадовашася оубо оучнцы, видѣвшѣ гда. Речѣ же їмъ їисъ паки: миръ вамъ: ѡкоже посла ма оцъ, и азъ посылаю вы. И сіе рѣкъ, доуноу и гла їимъ: прїиміте дхъ стъ» (Іаана 20:19—22). Акцэнтуюем увагу: вучні баяцца юдзеяў, прыходзіць Ісус, вучні пазнаюць Яго, яны радуюцца, прымаюць Святога Духа. Хрыстос ставіць іх на пропаведзь.

Вяртаемся да другой часткі прытчы Кірыла Тураўскага, дзе ён тлумачыць вобраз неба, зацягнутага аблокамі: «...разумнага аплы, иже днь на Сионѣ вшѣдше к нему познаша Гдѣ, и всю печаль забывше, и скорвь иудѣйска, и страхъ ѡтвержеса; Стѣмъ Дхмъ всѣнени, воскрѣніе Хво тасно проповѣдаютъ» [7, с. 20]. У Кірыла Тураўскага бачым поўнае супадзенне з Евангеллем: апосталы пазнаюць Хрыста, Які прыйшоў, перастаюць перажываць і баяцца юдзеяў, натхняюцца Святым Духам, прапаведуюць Евангелле — Уваскрасенне Хрыста. Звернемся да алегорыі, праз якую Кірыл Тураўскі ўвасобіў гэту падзею: апосталы — нябёсы, якія прасвятляюцца, вярэты — жалобная вопратка — параў-

Галіна Загурская

*Далёкая
і блізкая Шорыя*

Так сталася, што да апошняга часу я нічога не ведала пра далёкую Шорыю і яе народ з адметнай культурай, традыцыямі, побытам. Атрымаўшы ад старшыні Саюза пісьменнікаў Беларусі Алеся Карлюкевіча для перакладу вершы шорскай паэтэсы Любові Арбачакавай і прачытаўшы іх, я была не проста ўражана, а палонена творчасцю гэтай паэтэсы, ды і самой асобай. Можна сказаць, што я адчула ў гэтым чалавеку родную душу.

Захацелася больш даведацца пра Шорыю. У інтэрнэце знайшла тое-сёе, паглядзела відэа з выступленнем Ірыны Кіскаравай у праграме «Краіна талентаў». Паслухала яе гарлавыя спевы, звярнула ўвагу на нацыянальны касцюм.

Са звестак, дасланых мне, я ўжо ведала, што Любоў Арбачакава не толькі паэт, яна яшчэ і мастачка, як і я. Захацелася больш даведацца і пра далёкі край, і пра саму паэтэсу, удакладніць прысланыя мне пераклады-падрадкаўнікі ці верлібры на рускай мове. Напісала ліст паэтэсе і атрымала вельмі цёплы водгук. Яна прыслала многа матэрыялаў, якія расказваюць пра яе народ, пра яе асабістую творчасць. Захацелася падзяліцца набытымі ведамі і сваімі ўражаннямі.

Далёкая горная Шорыя, далёкі самабытны цюркскі народ... Уразіла тое, што гэты народ, зусім малаколькасны (усяго прыкладна 13 000), які пражывае разрознена на вялікай тэрыторыі і пісьменства якога было на доўгі час страчана, змог усё ж яго вярнуць і стварыць сваю літаратуру на роднай мове. А цяпер некалькі слоў пра тое, аб чым я даведалася з дасланых мне матэрыялаў (лекцыі Г. В. Кастачакавай, манаграфіі Л. Н. Арбачакавай, нарыса дырэктара Новакузнецкага мастацкага музея Л. Н. Ларынай, агляду мастацтвазнаўца Яны Смірновай).

Шорскае пісьменства ўзнікла як частка старажытнацюркскага пісьменства яшчэ ў VIII—X стагоддзях, а пасля знікла. Адрадзілася яно ў другой палове XIX стагоддзя дзякуючы старанням Алтайскай духоўнай місіі і асабіста В. І. Вярбіцкага, святара-місіянера Кузнецкага (Шорскага) аддзялення місіі.

Алтайская місія распаўсюджвала праваслаўе сярод мясцовага насельніцтва і вяло літургіі на мове абарыгенаў. Было важна, каб абарыгены валодалі пісьмом на роднай мове. Для гэтага супрацоўнікі місіі стварылі пісьменства на мясцовых мовах: увялі кірыліцкі алфавіт з дадатковымі знакамі, стварылі граматыку, выпусцілі слоўнік, пераклалі Біблію і прыцягнулі мясцовых дзяцей да вучобы ў царкоўна-прыходскіх школах, а далей — нават у вучылішчах і семінарыях.

Алтайская місія дзейнічала на Алтаі, уключаючы і Паўночны Алтай (Горную Шорыю), і Сагайска-Койбальскі стэп (Хакасія). Было многа мясцовых дыялектаў, хаця аснова ў іх была адна — цюркская.

Алесь Карлюкевіч

*Любоў Арбачакава – перакладчыца
санетаў Янкі Купалы на шорскую мову*

Маштаб народнага песняра Беларусі Янкі Купалы ў беларускай культуры і гісторыі заахвочвае мастакоў слова іншых народаў свету і сёння звяртацца да яго творчай спадчыны, да яго неўміручай паэзіі. Даволі часта ініцыятывы такога характару ўзнікаюць раптоўна, грунтуючыся на веданні жыццёвага і творчага лёсу класіка беларускай нацыянальнай літаратуры. Зорка Купалы відаць здалёку — дастаткова толькі спрычыніцца да прачытання яго вершаў і паэм. Як прыклад — нядаўняе ліставанне з кітайскім перакладчыкам і літаратуразнаўцам Хань Сяе, які літаральна за некалькі апошніх гадоў пераклаў на кітайскую мову кнігі і асобныя творы беларускіх пісьменнікаў Р. Барадуліна, А. Бадака, А. Федарэнкі і інш. У інтэрв’ю часопісу «Малодосць» пад назвай «Мяне аднолькава цікавяць класіка і сучаснасць...» Хань Сяе заўважае: «...Я пачаў перакладаць творы для задуманага мною грунтоўнага паэтычнага зборніка Янкі Купалы і Якуба Коласа. І ўжо пераклаў прыкладна чацвёртую частку запланаванай кнігі. Магу з задавальненнем працаваць над перакладамі кожны дзень, магчыма, у гэтым і заключаецца чароўнасць класікі. Так, творы Купалы выдаюцца ў Кітаі ўжо даўно, але паўторны зварот да перакладу літаратурных твораў — гэта таксама важны складнік мастацкага перакладу. Рэтрансляцыя класікі вельмі неабходная, паколькі і час мяняецца, і іншыя чытачы адкрываюць старонкі, якія ім яшчэ не былі знаёмыя. <...> Актульнасць напісанага Купалам стагоддзе і болей назад носіць сучасны характар па многіх прычынах. У паэтычных творах класіка і яго п’есах закладзены агульначалавечыя ідэі свабоды, нацыянальнага самавызначэння і любові да радзімы. Яны настолькі магутныя, што замацаваліся ў крыві народа, яны прадаўжаюць натхняць на служэнне роднаму краю, роднай Айчыне. Купала — не проста этап у беларускай літаратуры, яго творчасць — светач, погляд на ўсе наступныя стагоддзі».

Пільную ўвагу да творчасці Янкі Купалы праяўляе і шорская пісьменніца, перакладчыца, этнограф і мастачка Любоў Арбачакава (нар. у 1963 годзе ў вёсцы Анзас Таштагольскага раёна Кемераўскай вобласці). Член Саюза пісьменнікаў Расіі, член Саюза мастакоў Расіі, кандыдат філалагічных навук, яна выдала кнігі «Тэксталогія шорскага гераічнага фальклору», «Шаманы Горнай Шоры: этнаграфічныя нарысы і тэксты камланяў», зборнікі вершаў «Тернии души» (2001), «Колыбельная любви» (2004), «Песни шориянки» (2011), «Затерялась я во Вселенной» (2019). У 2012 годзе Маскоўскім інстытутам перакладу Бібліі выдадзены альбом «Апавяданні пра Ісуса Хрыста», дзе перакладчыкам

ЮБІЛЕІ

Алесь Марціновіч

Набрацім Млечнага Шляху

Да 60-годдзя Алесея Бадака

Усплыў у памяці верш Барыса Карнілава «Конь». Хлусіць не буду: па памяці прыгадаў яго не цалкам. Усё ж узрост ужо такі, што шмат таго, што добра ведаў, знікае. Затое кніг з любімымі паэтамі маю некалькі. Сярод іх Барыс Карнілаў. Але хіба можа ён быць без яго хрэстаматыйнага «Каня», якога можна ставіць побач з класічнымі творамі Сяргея Ясеніна, Мікалая Рубцова, іншых рускіх паэтаў? Пытанне рытарычнае, калі мець на ўвазе яго ўзрост, а пражыў усяго 31 год, але зрабіў такі яркі ўнёсак у літаратуру, што многім, нават прызнаным аўтарам, не ўдалося гэта і за дзясяткі гадоў. Яго «Конь» — без перавелічэння, класіка:

Дни-мальчишки,
Вы ушли, хорошие,
мне оставили одни слова, —
и во сне я рыженькую лошадь
в губы мягкие расцеловал.
Гладил уши, морду тихо гладил
И глядел в печальные глаза.
Был с тобой, как и бывало, рядом,
Но не знал, о чём тебе сказать.
Не сказал, что есть другие кони,
Из железа кони, из огня...
Ты б меня, мой дорогой, не понял,
ты б не понял нового меня.

Говорил о полевом, о прошлом,
как в полях, у старенькой сохи,
как в лугах немятых и некошенных
я читал тебе свои стихи...

Мне так дорого и так мне люблю
дни мои любить и вспоминать,
как, смеясь, тебе совал я в губы
хлеб, что утром мне давала мать.

Потому ты не поймешь железа,
что завод деревне подарил,
хорошо которым землю резать,
но нельзя с которым говорить.

Дни-мальчишки,
Вы ушли, хорошие,
мне оставили одни слова, —
и во сне я рыженькую лошадь
в губы мягкие расцеловал.

Молода — не зелена

Прыгадаўся карнілаўскі «Конь», калі ўзяўся пісаць творчы партрэт Алеся Бадака. Здавалася, а пры чым Алесь Мікалаевіч, наш сучаснік, да паэта, які жыў у пачатку мінулага стагоддзя? Тым больш, што свой верш Барыс Карнілаў напісаў яшчэ ў 1925 годзе, а пад творам Алеся Бадака пазначана, што аднайменны верш з’явіўся ў снежні 2008-га. Аказваецца — самая непасрэдная. Часткова ў гэтым упэўніваешся ўжо, зазірнуўшы ў трэці том «Анталогіі беларускай паэзіі», укладальнікам якога быў Уладзімір Гніламедаў, а выйшла гэтая кніга ў 1993 годзе. Завяршаецца том вершамі Алеся Бадака.

Іх быццам і не шмат, толькі чатыры. Ёсць аўтары, узрост якіх быў у межах яго, але яны прадстаўлены большай колькасцю твораў. Ды не трэба забываць, што ў мастацкай сферы заўсёды важна не столькі колькасць, колькі якасць твораў. Яскравы прыклад — Барыс Карнілаў. А яшчэ ў творчасці, асабліва ў паэзіі, асабліва радуюць набыткі таго, хто толькі ўваходзіць у літаратуру. Да іх у той час і належаў Алесь Бадак. Заўважыў яго не хто-небудзь, а тонкі знаўца нацыянальнага прыгожага пісьменства Уладзімір Гніламедаў. Даследчык беларускай паэзіі Мікола Мікуліч, яго вучань, слухна назваў Уладзіміра Васільевіча «галоўным тэарэтыкам і філосафам у сучаснай беларускай навуцы пра літаратуру, галоўным знаўцам творчасці Янкі Купалы, Івана Мележа, Максіма Танка, Аркадзя Куляшова, Пімена Панчанкі, Рыгора Барадуліна, Васіля Зуёнка». І тут такая павышаная ўвага да аўтара, тады яшчэ студэнта філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, а вершы...

Молода — не зелена. Інакш і не скажаш пра надрукаваныя яго першыя пробы пяра. Асабліва пра вершы, змешчаныя ў «Анталогіі беларускай паэзіі», прадстаўленыя ў гэтым томе... Чытаеш іх сёння і ўпэўніваешся, што тады набыткі Бадака-паэта былі больш значныя, чым дэбютантаў, чые імёны сёння на слыху. Праўдзіва і тое: амбіцыі далёка не заўсёды адпавядаюць амуніцыі. Да з’яўлення «Каня», зразумела, было далекавата, а што ён ярка заяўляў пра сябе, пераконваешся, знаёмячыся з вершам «Куфар», напісаным у дваццацігадовым узросце. У ім праз аповед пра старую жанчыну рэалістычна паказаны незайздросны лёс вяскоўцаў, якія па розных прычынах засталіся адзінокімі. Безумоўна, сёння яны маюць паразуменне з боку не толькі дзяржавы, але і аднавяскоўцаў. Аднак, як дакладна сказана, «часы не выбіраюць, // У іх жывуць і паміраюць». Для Настулі наступілі далёка не радасныя дні:

З бацькамі і жонкай на родным падворку. Другая палова 90-х

У хаце прыцемак.
 Сонца
 Зламала свой промень
 аб пажайцелую занавеску,
 і яго кавалак упаў на падлогу.
 Зажмурыўся павук
 і папоўз у цёмны кут.

Малюнак узмацняецца дэталямі побыту, якія падкрэсліваюць хатнюю неўладкаванасць лірычнай гераіні. Разумееш, што ў гэтым не яе віна, а бяда, якая з'яўляецца вынікам таго, што з-за нямогласці яна не можа навесці ў хаце парадак. Але ад гэтага на тваім сэрцы не лягчэй. Нябачны і невядомы цяжар цісне і на цябе, а перад вачыма паўстае ўсё тое, што Настуля бачыць штодня, аднак навесці парадак не мае сілы: «Ляжыць белае шкарлупінне // на чорным прыпечку, // поўзае вялізная чорная муха // па белаай сцяне, // стаіць ложка // у цёмнай спальні, // цьмяна падсвечваючы белаай плямай // адзінокай падушкі. // Да ложка прытуліўся куфар».

Апошні сказ — квінтэсэнцыя верша. Папярэднія строфы ўспрымаюцца своеасаблівым эпілогам да асноўнага дзеяння. Гэты сказ падрыхтоўвае да таго, што вынесена ў загаловак твора, знойдзе сваё лагічнае завяршэнне. Абавязкова атрымаеш адказ, чаму з'явілася абвыкласць да жыцця ў гэтай жанчыны:

Апошнім часам
 Штодня
 пазяхае-адчыннеца
 ягонае вочка,
 і старая Настуля
 дастае ношаную-перанашаную адзежу.

Глядзіць на яе старая Настуля,
перабірае дрыготкімі рукамі
і акуратна складае назад.
Спачатку —
вялікія кашулі мужа,
пасля —
маленькія кашулі сына
і нарэшце —
свае небагатыя ўборы.

Здалося Настулі надоечы,
што клікала смерць
і яе...

Не ведаю, як у іншых чытачоў, а ў мяне ўвага запынілася на тым, як беражліва ставіцца лірычная гераіня Алесь Бадака да таго, што нагадвае ёй аб блізкіх людзях. Зразумела, гэта народная традыцыя захоўваць у куфры такія рэчы. Аднак ці не здаецца, што ў гэтым выпадку Алесь Мікалаевіч як бы не дагаворвае. Маглі б з'явіцца і радкі пра тое, дзе тыя, каго не забывае Настуля. Але пра гэта — ні слова. І не выпадкова. Паэт дазваляў кожнаму, хто прачытае твор, як бы стаць суаўтарам. Пры напісанні твора водгулле Вялікай Айчыннай вайны куды больш блізкае, чым сёння, вярэдзіла сэрцы тых, хто выжыў. Магло стацца і так, што мужа і сына гэтай жанчыны забілі нямецка-фашысцкія захопнікі. Думай, чытач... Разважай... І ўпэўнівайся, як шмат можна сказаць вершам на, здавалася б, шмат у чым і традыцыйную тэму. Да гэтага Алесь Бадак і імкнуўся.

Навошта засмугацца, выданннх шмат

Прыгадаўся гэты верш, калі ўзяўся пісаць творчы партрэт Алесь Бадака. Не пытаўся ў яго, як ставіцца ён да творчасці Барыса Карнілава, але, здаецца, што кніга гэтага выдатнага паэта ў яго ёсць. Калі няма, то ёсць шмат іншых, у якіх літаратура самага высокага мастакоўскага кшталту, бо з ранняга ўзросту любіць чытаць. Недзе з дзесяці гадоў захапіўся тым, што паступова прывяло да таго, што дазваляе называць сябе «жудасным кнігаманам», у асабістай бібліятэцы якога тысячы кніг. Не толькі традыцыйных папяровых, а і электронных. Увогуле захапленне кнігай, літаратурай пачалося ў яго з ранніх гадоў. Як і з'явілася жаданне самому пісаць. Між іншым, ён — адзін з нямногіх сучасных паэтаў і празаікаў, які не напісаў аўтабіяграфіі. Хоць, калі разабрацца, у гэтым патрэбы няма. Шмат звестак пра сябе ў яго ёсць у публіцыстычнай падборцы, названай «Запіскі на хаду». Даволі часта даваў інтэрв'ю, у якіх апавядаў і пра тое, як уваходзіў у літаратуру, выказваў стаўленне да яе, дзяліўся ўражаннямі аб пісьменніках, якія яму падабаюцца, называў тых, хто нямала дапамагаў у асаенні творчага майстэрства, калі быў пачаткоўцам. Шмат для разумення яго не толькі як творцы, але, не лішне сказаць, і грамадзяніна, улюбёнага ў Беларусь, даюць і некаторыя каментары, змешчаныя ў канцы паэтычнага зборніка «Развітанне з вечнасцю». Усё гэта, разам узятае, — таксама аўтабіяграфія, хоць і своеасаблівая.

Маленства яго прайшло на Ляхаўшчыне. Нарадзіўся 28 лютага 1966 года ў вёсцы Туркі ў сям'і рабочага. Менавіта ў Турках, а не ў Тўрках. Што не мясцовыя яго родную вёску называюць няправільна, пераканаўся рана: «Насамрэч, туркі ў нас не жывуць і, хутчэй за ўсё, ніколі не жылі, хоць мой дзядзька Іван неяк раскаваў прыгожую легенду пра тое, што недзе ў даўнія часы турэцкі султан згубіў тут залатую шапку. Ахвотныя знайсці яе патрацілі на пошукі ня-

ПАМЯЦЬ

Барыс Крэпак

*Час і прастора
Георгія Паплаўскага*

Уладзімір Мулявін у майстарні Георгія і Наталлі Паплаўскіх

15 лютага 2026 года народнаму мастаку Беларусі, лаўрэату Дзяржаўнай прэміі, прэміі Саюзнай дзяржавы ў галіне літаратуры і мастацтва і Міжнароднай прэміі імя Джавахарлала Неру, акадэміку Расійскай акадэміі мастацтваў і Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі Георгію Паплаўскаму спаўняецца 95... І не дажыў ён да гэтай даты ўсяго дзевяць гадоў. Тым не менш на творчасць мастаку, уласна кажучы, было адведзена шэсць з паловай паўнацэнных дзесяцігоддзяў! Не кожнаму творцу лёс дае такі падарунак — тварыць столькі гадоў. Цяжка падлічыць, колькі прайшло нацыянальных, міжнацыянальных,

за межных, міжнародных і групавых выстаў, у якіх Паплаўскі прымаў удзел, пачынаючы з 1960-х гадоў.

Мне здаецца, што галоўная асаблівасць мастака — рэдкая добразычлівасць, творчая і чалавечая. Відавочна, гэта ўнутраная сутнасць і трывалая аснова ўнікальнага таленту. Біяграфія майстра — яшчэ адзін доказ такога тэзіса. Вось хто на працягу ўсяго шляху ў мастацтве сапраўды валодаў «сусветнай спагядлівасцю», упэўнена і паслядоўна адмятаў усялякія модныя «ізмы», ішоў ад нацыянальнага да агульначалавечага! І нічога дзіўнага, што яго творчасць прымаецца людзьмі незалежна ад іх нацыянальнасці, узросту, адукацыі, веравызнання, сацыяльнай прыналежнасці. Таму ён сапраўды «народны мастак» (не толькі па званні, але і па прызнанні), бо тварыў для народа, які яму адказваў шчырай любоўю.

Трапляючы ў магічную прастору выяўленчай культуры Паплаўскага, у гэтую загадкавую краіну нелінейнага часу, я заўсёды адчуваў невымоўны эффект спыненага дзівоснага імгнення. Быццам бы спыталіся тут свет рэальнасці і сну, успамінаў і прадчуванняў, жыццёвых выпадковасцяў і няўхільнасці вечных законаў быцця; свет прыгажосці і пранізлівых імпульсаў да той хісткай непастаяннай прасторы, у якой мы жывём. У Эклезіясце ёсць такое месца: «...не ўвішным паспяховы бег дастаецца, не адважым — перамога, не мудрым — хлеб, і не разумным — багацце, і не ўмельцам — прыхільнасць, а ад пары і нагоды залежаць яны».

Навошта я ўспомніў гэтыя словы? А для таго, што час і выпадак, сапраўды, — для ўсіх нас, толькі не кожны ведае свой Час. Георгій Георгіевіч, на шчасце, ведаў свой, наш Час, у якім бліскуча знаходзіў і дарыў нам такі рамантычна-ўзнёслы, светлы, добры і мужны пачатак. У апошнія гады яго жыцця мне часта даводзілася сустракацца ва ўтульнай майстэрні Георгія на дзявятым паверсе мастакоўскага дома № 44 па вуліцы Сурганава ці прымаць удзел у яго вернісажах у розных музеях і галерэях Мінска і ў іншых гарадах краіны. Апошні раз гэта была экспазіцыя жывапісу, графікі і кніг, праілюстраваных мастаком, у Прэзідэнцкай бібліятэцы. Наогул, нам было што ўспомніць...

Першая сустрэча з Георгіем у мяне, тады 25-гадовага мастацтвазнаўцы, адбылася восенню 1965 года, калі ён зладзіў сваю справаздачную персанальную выставу ў Дзяржаўным мастацкім музеі БССР. Прысвечана яна была працяглай творчай паездцы мастака па Атлантыцы на рыбалавецкім траўлеры «Малахіт». Гэтая экспазіцыя выклікала вельмі добрыя пачуцці, і я напісаў артыкул для газеты «Літаратура і мастацтва», дзе знакаміты ягоны цыкл «Здабытчыкі» назваў манументальным рэпартажам у гонар чалавечай мужнасці, а самога аўтара — суровым рамантыкам, схільным да дапытлівых разваг пра свет і пра сябе...

Час ішоў, і рамантызм творцы праяўляўся па-новаму, захоўваючы пры гэтым уласцівы яму вобразна-пластычны стыль. Стыль, які мне заўсёды падабаўся, бо ён грунтаваўся на ўласным аўтарскім ладзе мыслення, на стаўленні да людзей, на маральна-этычных асновах светаўспрымання, на паняццях Добра і Зла, Любові і Нянавісці, Гуманізму і Антычалавечнасці. Усе гэтыя біблейскія катэгорыі для Паплаўскага ніколі не былі абстрактнымі і натуральна ўспрымаліся ім у працэсе асабістага жыццёвага вопыту.

Георгій па сваёй каранёвай натуре быў вандроўнікам. Аб'ездзіў увесь белы свет, ад Аўстраліі да Кубы, ад Індыі да Мексікі, Канады і ЗША, ад Інданезіі да Егіпта, ад Італіі і Францыі да Эфіопіі і Ісландыі... Рэдка каму з мастакоў лёс дарыў магчымасць адчуць хараства амаль усёй планеты. Паплаўскаму — падараваў. І раптам ён кажа, што лепшага за Беларусь, за Браслаўшчыну — па прыгажосці прыроды і людзей — не бачыў...

Вось такі нечаканы паварот у эстэтычным успрыманні навакольнага свету! На гэты конт у яго быў адзін адказ: Браслаўшчына ёсць Браслаўшчына — і кропка! Так, шмат гадоў, амаль паўстагоддзя, Паплаўскі аддаў гэтаму цу-

Дрэвы без лістоты. 3 серыі «Беларускія будні»

доўнаму куточку беларускай зямлі. Яшчэ ў сярэдзіне 1970-х Георгій з жонкай Наталляй, таксама таленавітай мастачкай, набылі менавіта там, побач з вёскай Маскавічы, на хутарку Рацыоны, старэнькі драўляны дамок. Побач — сляды старадаўняга гарадзішча вікінгаў XI—XII ст., чароўная «палітра» азёр, уключаючы Недрава, Дзярба, Неспіш і інш. Гэта за некалькі кіламетраў ад вёскі Слабодка, дзе вось ужо шмат гадоў я кожнае лета ў сваім цудоўным доміку, амаль на беразе возера Поцех, баўлю час. Неаднойчы тут сустрэкаліся з Жорам Паплаўскім. Зразумела, за «круглым сталом», але на прыродзе.

Дык вось, на гэтай зямлі запаведнай, у ціхай гавані «трудов и вдохновений» прайшла важная частка прафесійна актыўнага жыцця Георгія, куды ён заўсёды вяртаўся пасля вандровак па зямным шары. Іншым разам выпраўляўся адзін — і ранней вясной, і любімай восенню. Тут ён неяк асабліва ўспрымаў роднасць зямлі: высокае неба, шоргат чароту, неўтаймоўныя хвалі спелага жыта, ільну, люцэрны на ўзгорках, узвышаныя і поўныя пачуцця ўласнай годнасці твары рыбакоў... Колькі за гэтыя гады зроблена работ у эстампе, малюнку, жывапісе, акварэлі на тэму Браслаўшчыны, мабыць, і сам мастак дакладна ніколі не падлічваў! І самае цікавае, што ні адзін твор не быў зроблены мімаходзь, з халодным сэрцам...

А як усё пачыналася? У маім архіве захавалася шмат эксклюзіўных успамінаў мастака розных гадоў нашага сяброўства — алоўкава-рукатворных і дыктафонных. Прывяду фрагменты толькі некаторых.

Г. Паплаўскі:

— Рысаваў я з ранняга дзяцінства. Вельмі любіў гэтую справу. Таму спачатку ў 1947-м, калі мне споўнілася шаснаццаць, паступіў у Мінскае мастацкае вучылішча разам з Міхаілам Савіцкім, Віктарам Грамыкам, Леанідам Шчамялёвым, Маём Данцыгам, Іванам Стасевічам... Але з 4-га курса мяне мабілізавалі на пазачарговы прызыў студэнтаў у армію, дзе я пачаў служыць пры штабе

Беларускай ваеннай акругі. Праўда, потым прыязна далі магчымасць абараніць у вучылішчы дыпломную карціну «Палявая пошта». Да гэтага часу я быў ужо жанаты з маёй аднакурсніцай Наташай і меў маленькую дачку Кацярыну, якая потым стала таксама цудоўнай мастачкай. Вярнуўся ў часць і яшчэ некалькі месяцаў аддаваў ганаровы воінскі абавязак радзіме. Адразу пасля «дэбеля» паступіў у тэатральна-мастацкі інстытут на жывапіснае аддзяленне, дзе маім любімым настаўнікам стаў Віталь Цвірка. У 1961-м абараніў на «выдатна» дыпломную жывапісную карціну «Клятва» і — пусціўся ў свабоднае плаванне. А яшчэ да паступлення ў інстытут мае малюнкi, зробленыя ў арміі, пабачыў тагачасны галоўны мастак выдавецтва «Беларусь» Мікалай Гуціеў. Яны спадабаліся, і тут жа мне прапанавалі зрабіць ілюстрацыі да рамана Джэка Лондана «Смок Белью», любімага пісьменніка нашай маладосці. І пасля гэтага ў мяне з'явілася шмат заказаў і ў выдавецтвах, і ў рэспубліканскіх часопісах. Стаў удзельнічаць у розных выставах, у тым ліку ўсесаюзных, а хутка мяне як графіка прынялі ў члены Саюза мастакоў БССР і нават выбралі там старшынёй графічнай секцыі. І мяне ў Беларусі сталі больш успрымаць як майстра эстампа: так склалася, што творчыя дэмовы на жывапісныя палотны заключала са мною Масква, а на графічныя цыклы — Беларусь. Урэшце, я быў па натуре вандроўнікам, і ў маіх далейшых шматгадовых паездках па свеце графіка (малюнкi, хуткія накіды, альбомныя замалёўкі) як найлепш адпавядала характару маёй прафесіі рысавальшчыка. Хаця станковы жывапіс я ніколі не пакідаў. І цяпер мне цяжка сказаць, што я больш люблю: эстамп, жывапіс, акварэль ці кніжную ілюстрацыю? Так, кніжная графіка ў маёй творчасці займае асобнае месца. Я праілюстравалі дзясяткі кніг, самых розных: ад твораў маіх блізкіх сяброў Васіля Быкава і Алеся Адамовіча да Свіфта, Шэкспіра, Шылера, Петраркі, ад Купалы, Коласа, Караткевіча, Куляшова і Мележа да Купера, Тагора і Лангфэла...

На маё пытанне, што Георгію больш за ўсё запомнілася з яго паездак па Беларусі, ён адразу ж сказаў:

— Першая вандроўка 1963 года. Гэта было легендарнае Палессе. Там я бываў яшчэ і праз два гады. Уражанні ад гэтага краю пазней надоўга ўвайшлі ў маю прафесійную дзейнасць матэрыялам і разуменнем «нацыянальнага» не па чужых фатаграфіях і апісаннях, а па ўласным, непасрэдным успрыманням праз прызму эмацыянальнай памяці. Якраз тады мая жонка Наталля рыхтавала ў інстытуце дыплом — кніжнае афармленне рамана Івана Мележа «Людзі на балоце». Дарэчы, сам Мележ хацеў, каб менавіта Наташа зрабіла ілюстрацыі да першага выдання гэтай кнігі. Дык вось, каб сабраць уласны матэрыял, так сказаць, з першакрыніцы, каб пабачыць мележаўскіх герояў і іхні свет у натуральным выглядзе, мы вырашылі скіравацца менавіта на Палессе. За дзве вандроўкі мы абышлі і аб'ехалі гарадкі і мястэчкі са старажытнымі імёнамі — Мазыр, Тураў, Давыд-Гарадок, Тонеж, Бухча. Было ўсё: глухмень, пяскі, балоты, бездарожжа... Адночы нас падабраў цяжкі ўсюдыход — тралёвакны «КрАЗ»: 70 кіламетраў мы ехалі цэлых сем гадзін, таму што ён заўсёды вязнуў. Прыходзілася дабірацца ў патрэбны пункт нават на адзінаццацімясцовым самалёце, які, трапляючы ў паветраныя ямы, не дадаваў нам добрага настрою. А часцей мы рухаліся то пехам, то на спадарожных калёсах і дапатоных калгасных грузавічках. Тым не менш вось тады мы і ўбачылі сапраўдную старажытную Беларусь! Там, у 1960-я, яшчэ захаваліся і лучына, і дзіцячыя скураныя калыскі, і ўнікальныя ступы драўляныя, нажныя: цэлая сістэма рычагоў. Уразілі старыя хаты з разьбянымі франтонамі, з сівалам сонца, саламянымі дахамі, якія, як капелюшы, прыкрывалі несамавітыя акенцы. А яшчэ клеці з шапкай тоўстай саломы, з нізкімі з бявення сценамі з прораззю для святла. Усё было па справе, рацыянальна і маляўніча, сапраўдная эстэтыка архітэктурнага аблічча, выбудаванага стагоддзямі. Ужо не кажу пра казачныя інтэр'еры вясковых дамкоў,

*Навум Гальпяровіч:
«Мая задача —
раскрыць душу беларуса»*

Думаецца, што многія тэлегледачы заўважылі і палюбілі перадачу «Суразмоўцы», якую кожную суботу можна паглядзець на канале «Беларусь 3» айчызнага тэлебачання. Прыцягвае фармат гутаркі, калі гэта не проста інтэрв'ю, а добразычлівая цікавая гаворка. І адбываецца яна не ў студыі, а ў вельмі ўтульнай лакацыі нашай Нацыянальнай бібліятэкі. Я таксама гляджу кожную перадачу, нават быў адным з яе герояў. Некалькі месяцаў назад пастаянны вядучы Навум Гальпяровіч напрыканцы гаворкі з магілёўскай пісьменніцай раптам уручыў ёй вялікую чырвоную ружу, адзначыўшы, што гэта была юбілейная, 250-я перадача.

Навум Якаўлевіч не проста вядучы, ён аўтар і арганізатар кожнай такой гутаркі, кіраўнік творчага калектыву. Мне даўно хацелася пагутарыць з ім пра гэты цікавы праект, раскрыць, як гаворыцца, «творчую кухню» перадачы.

— Навум Якаўлевіч, ужо каля трохсот эфіраў, каля трохсот гутарак з неардынарнымі, цікавымі людзьмі — гэта неверагодная лічба. Што яна для цябе значыць?

— Вельмі многае. Самае галоўнае, цешыць, што яна прыжылася, па шматлікіх водгукках стала цікавая для гледачоў. Па-другое, для мяне асабіста яна стала крыніцай новых ведаў, новых знаёмстваў. У гэтым плане я стаў намнога багацейшы. Кожны мой суразмоўца — гэта новы сусвет, гэта амаль заўсёды — блізкая душа, асоба, з якой хочацца і надалей падтрымліваць адносіны. За кожным стаіць цікавая біяграфія, якая па-свойму раскрываецца ў час гаворкі.

— Магу засведчыць: сапраўды перадачу ведаюць, перадачу глядзяць, перадачу любяць. А калі і як яна пачыналася?

— Першы выхад у эфір адбыўся у верасні 2018 года. Так што перадачы ўжо сем гадоў. У тэлеэфіры гэта адзін з доўгажыхароў.

А пачалося ўсё з ідэі. Як толькі быў створаны канал БТ-3, яго першы кіраўнік Віктар Маючы прапанаваў мне весці праграму «Дыяблог: пра мову». Задума была досыць цікавая: не проста гаварыць пра беларускую мову з рознымі людзьмі, а падключаць праз інтэрнэт для гаворкі карыстальнікаў сеткі, рэагаваць на іх пытанні, часам вострыя і неардынарныя.

Быў, як кажуць, поўны інтэрактыў. І я цэлы год вёў гэтую праграму. А пасля Віктар Маючы прапанаваў мне пераклучыцца на «Дыяблог: Р. S.» — праграму пра гумар. Яе мы вялі разам з нашым вядомым паэтам і гумарыстам Анатолям

Экавым. Праграма праіснавала таксама год. А калі Маючы сышоў са сваёй пасады, у мяне пару гадоў быў перапынак.

Я тады працаваў на радыё, узначальваў дырэкцыю міжнароднага вяшчання, клопатаў хапала, аднак тэлебачанне ўжо паспела завалодаць маёй душой. І аднойчы ў мяне ўзнікла задума стварыць перадачу, падобную «Дыяблогу». Тым больш што з тых перадач засталася шмат цікавых асоб, з якімі можна было б падоўжыць размову. Толькі ўжо больш шырока, у крыху іншым фармаце, з новай тэматыкай.

Прыемна, што мой непасрэдны кіраўнік на Чырвонай, 4 Аляксандр Пятровіч Саламаха з размуменнем аднёсся да майго жадання, нават ухваліў яго і параіў сустрэцца з новым кіраўніцтвам тэлеканала Наталляй Марынавай. Наталлю Васільеўну зацікавіла ідэя, яна нават падказала назву праекта «Суразмоўцы», якую можна было расшыфраваць як спалучэнне слоў «сучаснікі», «размова», «цытаты».

Мы зрабілі пілотны праект. Яго зацвердзілі на мастацкім савеце тэлебачання. І ўжо, як я сказаў, у верасні 2018 года выйшлі ў эфір. Першымі суразмоўцамі сталі міністр інфармацыі рэспублікі Алесь Карлюкевіч, рэктар Магілёўскага педуніверсітэта Дзяніс Дук, вядомы тэатральны рэжысёр Валерый Анісенка.

— **А як фарміруецца персанальны склад удзельнікаў праграмы?**

— І тады, на самым пачатку, і цяпер гэтым займаюся асабіста я. Хаця, безумоўна, выбраную кандыдатуру абмяркоўваем з рэдактарам Алесем Мойскім. Разам потым шукаем дадатковыя звесткі пра будучую кандыдатуру, фарміруем прыблізныя пытанні, часам раімся з людзьмі, якія больш блізка ведаюць мяркуемых герояў.

— **На Беларускім тэлебачанні ёсць некалькі аналагічных праграм, так званых ток-шоу. Чым, як ты лічыш, «Суразмоўцы» адрозніваюцца ад іх?**

— Мне цяжка пра гэта гаварыць, больш, відаць, могуць сказаць гледачы, мне самому пачуць пра гэта цікава. Але калі пытанне зададзена, то магу на яго адказаць так. Па-першае, як не раз гаварылі мне розныя людзі, душэўнасцю. Таму што ў большасці выпадкаў сваіх суразмоўцаў я ведаю асабіста, а некаторых нават блізка. І паміж намі ўзнікае поўны давер. А па-другое, нават з тымі, з кім знаёмлюся падчас перадачы, я шукаю магчымасці гаварыць шчыра і адкрыта. Але і ў першым, і ў другім выпадку мая задача заключаецца ў тым, каб паказаць, што на нашай зямлі ёсць таленавітыя, цікавыя людзі, якія любяць родную мову, беларускую літаратуру, нашу культуру.

— **Сапраўды, калі ў іншых тэлеперадачах героямі з’яўляюцца асобы знакамітыя, праслаўленыя, то ў цябе нярэдка гэта людзі з правінцыі, малавядомыя, але таксама неардынарныя, таленавітыя.**

— Так, мае суразмоўцы не абавязкова медыяперсоны. Не толькі лідары думак, як цяпер прынята гаварыць. А гэта звычайныя, простыя людзі, але якія далёка няпростыя па сваёй сутнасці. Гэта людзі, якія падчас перадачы раскрываюцца не толькі для гледачоў, але і для сваіх землякоў. А часам нават самі для сябе. Некаторыя прыходзяць на перадачу расхваляваныя, поўныя сумненняў: «У вас такая перадача, а што я?» Тады я іх супакойваю: «Ну вось давайце пра гэта і пагаворым...»

І нават калі я гавару з пісьменнікам, які не так шырока вядомы, не такі багаты на публікацыі, то я раскажваю пра яго не толькі як пра пісьменніка, а ў першую чаргу як пра чалавека — чым ён цікавы, адметны, высвятляю, што яго, чалавека, які ўжо адбыўся ў прафесіі, прымусіла ўзяцца за пяро, адкрыць сваю душу?

— **Як пастаянны глядач «Суразмоўцаў» магу сказаць, што перадача, на мой погляд, вельмі часта выходзіць за тыя межы, якія ты абзначыў.**

Пятро Жаўняровіч

*Выказаць думку
праз дакладнае слова*

Дасланы ў часопіс твор — гэта найперш тэкст, які мае нямала азначэнняў. Думка, што ўзнікае ў аўтара (так званыя ментальныя дзеянні), пераўвасабляецца ў вербальнае аблічча праз слова, сказ, абзац і ўрэшце — тэкст. І першае тут — Слова, як і ў Бібліі: «Спачатку было Слова». Менавіта выкарыстаныя ў выказванні словы, спалучаючыся, перадаюць асноўную аўтарскую думку, якая ў ідэале павінна набліжацца да таго, што яе такім жа чынам успрыме чытач.

Зразумела, што лексічнае багацце мовы — невычэрпнае, яе скарбніца, так бы мовіць, «рухомая», зменлівая, увесь час папаўняецца. Але асноўны складнік усё ж больш-менш стабільны, замацаваны ў тлумачальных слоўніках, прызначаных для ўсёй беларускай грамады.

Разгледзім некаторыя сказы з дасланых у «Полымя» твораў.

Абагнуў зялёны астравок з сухім дубам, на вільчыку якога было змайстравана буслінае гняздо.

Як чытач успрыме гэты сказ? Цяжка сказаць, бо вільчык — ‘верхні стык двух бакоў страхі; канёк’. Зразумець аўтарскае выказванне можна толькі тады, калі замяніць вільчык на *верхавіну (вяршаліну)*, г. зн. зрабіць лексічную замену.

Калі трохі сціх вой самалёта, Віцька закамандаваў бегчы дадому, і хлопчыкі вылезлі са свайго сховішча.

Слова *вой* у беларускай мове — выклічнік, які ‘выказвае пачуццё болю, страху, трылогі, здзіўлення; захаплення, радасці’. У творах на гістарычную тэму *вой* — гэта яшчэ і *воін*. Але ж у сказе ніводнае з двух значэнняў не рэалізуецца... Зноў патрабуецца карэктаванне перададзенай на словах думкі — замена *вой* на *выццё (завыванне)*.

Гаспадыня глядзіць на лес, які стаіць сцяною, манячы пад сваю ахову, даючы упэўненнасць. Невялікая светлая паляна маніць адпачыць. (Сказы з твораў розных аўтараў.)

Дзеепрыслоўе *манячы* — форма дзяслова *маніць*, які мае значэнне ‘падманваць, хлусіць, гаварыць няпраўду’. Калі яго ведае і прытрымліваецца ў сваім маўленні чытач, то прапанаваны аўтарам сказ зусім нечытэльны. Толькі пры замене *манячы* на *вабячы (прыцягваючы)* усё становіцца на свае месцы. Такую ж лексічную замену *маніць* → *вабіць* трэба рабіць і ў другім сказе.

Бяроза, якую яны вынайшлі для прышчэпкі равароў, была трухлявая.

Дзяслоў *вынайсці* — ‘працуючы творча, стварыць што-небудзь новае, невядомае раней’, — відавочна ж, выкарыстаны *недакладна*. Не маглі ж жанчыны (а гаворка ідзе пра іх) «стварыць бярозу»!.. Найлепшы тут дзяслоў —